

genija

KYERSENIX

KMETSKE
SLIKE

 e-knjiga.si

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Janko Kersnik
Kmetske slike

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitvev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

KERSNIK, Janko, 1852-1897
Kmetske slike [Elektronski vir] / Janko Kersnik. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-067-3 (ePub)
ISBN 978-961-280-068-0 (mobi)
261495552

Janko Kersnik

Kmetske slike

2012

Vsebina

Ponkrčev oča	7
Rojenica.....	16
V zemljiški knjigi	25
Mačkova očeta.....	33
Mohoričev Tone	39
»Otroški dohtar«.....	52
Kmetska smrt	65

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

Ponkrčev oča

I

Tam doli pod Kompoljskim gradom v zatišju dveh majhnih dolin, raztezajočih se na sever in na vzhod, je delala sosekina cesta majhen klanec.

Preko ceste vrhu klanca pa sta držali dve ozki stezi.

Vsi grajski in kmetski lovci so pripovedovali, da je tamkaj na razpotju izvrsten stan za vsakovrstno divjačino.

Zajec, gnan in pojan od tulečih psov, mora pripihati, kakor so pravili lovci, kar po cesti, bodisi od desne ali leve. Lisica se priplazi in privleče po ozki spodnji stezi in njo je treba posebno paziti. Srnjak pa prilomi skozi gosto, z robidovjem preraslo grmovje; že na dvesto korakov ga lahko čuješ in na cesto pred puško mora priti.

Izvrsten stan je bil to! Tudi za srnice, lahkonože, živooke srnice!

A po teh streljati je bilo strogo prepovedano: grajski gospodarji so varovali svojo divjačino.

Bilo je septembra meseca, ko se je že zgodaj, v hladni rosi, odpravilo nekoliko lovcev iz Kompoljskega grada na lov doli v zatišje.

Bilo jih je malo krdelce. Grajski gospodar je hotel imeti nekaj zajcev, a sam ni utegnil iti nanje. Poslal je svoje lovske čuvaje, štirje so bili, in pridružil se jim je grajski učitelj, odgojevalec gospodarjevih sinov. Vedel je, da bosta mlada dva barončka spala do desetih, in do tedaj so se hoteli vsi vrniti. Pozneje se je pač rosa posušila in sled izgubila.

Učitelj je bil po svojem službenem stanu med današnjimi najodličnejši lovec; postavili so ga torej na najboljše mesto, tja na soseskino cesto na razpotje.

Nič ne de, četudi ne zadene vsakega zajca; dovolj jih je tam po brežinah in čuvaji imajo bistre oči, da paznauhca ugledajo lahko že na ležišču.

Tam na obronku vzhodne doline se je malo žarilo, ko je grajski učitelj prikorakal tja na svoj stan.

Lep mož je bil ta učitelj in še mlad.

Dolgo še ni bil v gradu in tudi ostati ni hotel dolgo, kajti študirati je mislil še dalje zase in le svoje počitnice in morda še nekaj mesecev več je hotel prebiti tukaj. In kaj! Saj je bilo tako dolgočasno v tem gradu; v mestu je pač druga zabava.

Lov, to je bilo še edino, to je bilo še nekaj tu v teh hribih. Ta še nekoliko pomaga pozabiti teh baronovih paglavcev.

Grenak kruh je to učiteljevanje pri visokih ljudeh – hvala Bogu, da se lahko osladi, dokler smo v mestih. A na deželi!

Dobro uro že je stal učitelj tam na svojem stanu in ustrelil je bil res enega zajca, a po dveh je bil krivo pomeril. Ubitega pa je ponosno obesil na suho vejo v bližnjem borovcu.

Gonjači so se bili s psi obrnili v drugo stran in učitelj je moral čakati, da se vrnejo okrog griča zopet proti njemu.

Sédel je torej kraj ceste na odrušen kamen.

Kar ga opozorijo lahke stopinje, ki so prihajale po soseskinem potu navzgor.

Mlada kmetska deklica je prišla mimo. Bila je pa tudi vredna, da si jo je človek, in če tudi ni bil tako mlad kot grajski učitelj, ogledal in ogovoril.

A zadnjega ni bilo treba, kajti dekle je samo postalo pred zajcem in radovedno vprašalo:

»Ali ste ga tukaj ustrelili?«

Učitelja še pogledala ni bolj nego površno.

»Tukaj, tukaj!« reče oni, ki ni mogel z očesom od nje. »Kam pa greš ti?« pristavlja, ker ona ga je že bolj zanimala nego zajec.

Zdaj je uprla tudi deklica svoj pogled v lovca.

Zardela je malo.

»Na polje!« je dejala hitro in hotela dalje po cesti.

»Čakaj malo, čakaj!« reče oni in stopi sredi pota prednjo.

»Kako ti je pa ime?«

Govoreč jo je hotel prijeti čez pas.

A ona se mu izmuzne.

»Vsak dan Urška!« reče smeje in hiti navzdol.

A on je naglo zopet pri njej ter jo pridrži za roko.

»Urška? Čigava Urška si?« je dejal.

»Pustite me, meni se mudi!« reče ona malo nejevoljna, a vendar ji je silil smeh v zardelo lice.

»Povej mi, čigava si, potem te izpustim, prej ne!«

Govoril je to z resnim naglasom, tako da se je videlo, da misli zares izpolniti svoj namen.

Deklica je vila sem in tja svojo roko, ki jo je on krepko držal, ter pogledala po cesti gori in doli, da li nihče ne prihaja.

Sramovala se je.

»Ker ste že tako sitni,« pravi naposled, »Tolstovršnikova sem. Zdaj me pa pustite pri miru!«

In on jo je res izpustil.

Samo prej jo je še hitro prijel čez pas in jo bliskoma poljubil na majhne rdeče ustne.

Odrinila ga je nejevoljno in, svojo roko držeč na ustih, stekla po cesti.

Kmalu je bila za ovinkom, a učitelj je še vedno stal na mestu in gledal za njo.

»Tolstovršnikova Urška!« je dejal sam pri sebi. »To si bomo zapomnili. Nisem še videl lepšega dekletca. Malo zabave bo morda vendar v teh hribih!«

Kakih štirinajst dni pozneje je jel učitelj pogostoma hoditi zvečer na sprehod, kakor je sam dejal, in se je pozno vračal.

Baron se ni mnogo menil zanj, ker večere je imel proste; tudi drugi posli se niso brigali za učitelja; in če je tudi ta ali oni hlapec kako sumljivo izrekel o teh ponočnih učiteljevih sprehodih, gotovega nihče ni vedel povedati.

Znalo se je le, da hodi grajski učitelj navadno tja po dolini, na katere spodnjem koncu, dobre pol ure daleč, je stala samotna Tolstovršnikova hiša.

Čez dva meseca pa so baronovi odšli v mesto in učitelj z njimi. Odslej se tudi med posli ni več govorilo o njem.

II

Kričal je in se drl na vse pretege, ko so ga nesli h krstu. V cerkvi pa so mladi župnik gospod Janez grdo gledali, ko so ga oblivali z vodo in ko so mu polagali peščico soli na jeziček.

»Ponkrec naj bo, Ponkrec,« so dejali potem gospod Janez. »Saj nima očeta, da bi mu imena izbiral, danes pa je svetega Ponkrca god!«

Ni boter ni botrinja nista hotela ugovarjati, čeravno je bil boter že zinin, da bi bil nasvetoval drugo ime; tako je bil krščen fantič za Ponkrca.

In gospod Janez so vnovič grdo pogledali, vprašujoč malo pozneje v farovžu botra: »Koga bom pa za očeta zapisal?«

»I, se bo že oglasil, če se bo hotel!« je dejal boter in potem so gospod Janez pustili prazno tisto vrsto v krstni knjigi, kamor se ima zapisati očetovo ime, priimek in dostojanstvo.

Kriččega Ponkrca pa so odnesli domov.

Tamkaj tudi ni bil vesel dan. Stari Tolstovršnik je že od jutra sem klel in se hudoval okrog hiše, in ko se mu je zdelo dovolj, je zadel sekiro na ramo ter odšel v gozd smrečje

klestit. Čakati ni hotel, da prineso malega vnuka iz cerkve. Želel in prerokoval mu je vse, samo dobrega nič.

Stara Tolstovršnica pa je brisala na tihem solze in kuhala juho za bolno hčerko. Tej je bilo slabo, silno slabo.

»Na, Urška,« je dejala mati, prišedši z malim loncem v izbo, »tole juho izpij; Anžiška mi je kokoš poslala, tako lepo kokoš, da jo je bilo škoda klati; le pij, Urška, dobro ti bo delo.«

Vtem je prinesla botra malega krščenca. Položili so ga v zibel in jo gugali sem in tja, kajti kričal je še vedno.

»Ali so gospod kaj rekli?« vpraša stara mati potihoma botra.

»Dosti niso rekli,« reče ta, »pa krstili so ga na današnjega svetnika!«

»Kako pravite,« se oglasi bolno dekle, »kako so ga krstili?«

»Ponkrec je, Ponkrec; danes je njegov god! Gospod Janez so tako hoteli!«

»Oh, moj Bog!« zaihti mlada mati na glas in solze jo oblijó.

»I, kaj boš jokala! V nebesa lahko pride, naj bo že Jože ali Jurij ali pa to, kar je; z gospodom se nismo mogli kregati!« reče botra ter ziblje venomer otroka.

Tudi stara mati je brisala solze, a rekla ni nič.

»Očeta so tudi hoteli vedeti!« pristavlja boter ter ogleduje svoje umetno na kveder šivane čevlje.

»Oh, ti ljubi Bog!« vzdihne Tolstovršnica.

Dekle v postelji pa je zakrilo obraz. Tako slabo ji je bilo in tudi tako hudo pri srcu.

Botra sta kmalu odšla in okoli poldne se je vrnil domov tudi stari Tolstovršnik. Sekiro je zasadil v tnilo pred hlevom in potem ogledoval pod kozolcem voz in nekaj borovih plohov, ki so se tam sušili. Naposled je šel v hišo, a po bolni hčeri ni vprašal.

Pri kosilu so vsi molčali: gospodar, hlapec in dekla; matere ni bilo.

Drugi dan pa je pri farni cerkvi zvonilo mrliču. Tolstovršnikova Urška je bila umrla.

Ko so jo pokopavali, je bil tudi stari Tolstovršnik med pogrebci in si je nekajkrat potegnil z desnim rokavom čez obraz.

Stara mati pa je doma sedela in vzdihovala in jokala ter zibala malega Ponkrca.

III

Minilo je trideset let.

Na Tolstovršnikovem domu je gospodaril Ponkrec.

Za starim očetom, ki je prvi šel s tega sveta, je gospodinjala stara mati, a ta je pred nekoliko leti izročila vse vnuku. Umrla pa je leto pozneje, ko se je oženil Ponkrec.

Ta je sedaj kmetoval tukaj, kakor so kmetovali drugi pred njim. Ves teden je bilo dela in truda dovolj, ob nedeljah pa si je časi rad privoščil kozarec vina, če je bilo toliko okroglega pri hiši, da se oni krajcarji niso poznali; kajti bil je priden in varčen mož.

Posestvo njegovo stalo je bolj na samoti, tako da se je malokdaj oglasil kakšen popoten človek tu; a če je kdo prišel, Ponkrec nikogar ni podil od hiše; še jesti mu je dal in ga prenočil pod kozolcem, pozimi pa v hlevu. In vse to za dobro besedo.

Bilo je okoli božiča in mraz, da je škripal sneg pod nogo.

Pri Tolstovršnikovih so odvečerjali, kar pride hlapec pravit gospodarju, da na koncu hleva sloni ob zidu človek, ki prosi prenočišča, ker je tako oslabel, da ne more dalje.

»Kdo pa je?« vpraša gospodar.

»E, kakšen capin mora biti; raztrgan je in skoraj bos,« meni hlapec nejevoljno.

»Naj bo, kar hoče, v hlev na slamo mu pokaži!«

Čez nekoliko časa odloži Ponkrec svojo kratko pipo in reče ženi, ki je otroke spat spravljala:

»Pogledal bom pa vendar, kakšen capin je tam v hlevu; če je pravi, mi še kravo ukrade.«

V hlevu, tam v zadnjem kotu je na slami zleknjen stokal star mož. Hlapec je bil vrgel raztrgan kožuh nanj in v tega se je zavijal stari capin, kajti tak je bil v istini po svoji vnanjosti. Iz čevljev, ki jih je kazal izpod kožuha, so lezli poleg palcev tudi drugi prsti.

Rdeči njegov nos je kazal, da ni od samega mraza rdeč; na glavi je imel le malo las in ti so bili sivi.

»Ta ne bo krave kradel!« si je mislil Ponkrec, ko je bil ogledal starca.

»Ali vas zebe?« vpraša potem glasno.

»Zdaj je že boljje!« reče oni. »Pa lačen sem, lačen!«

»Pojdi k materi, Bolt,« veli gospodar hlapcu. »Nekaj večerje je ostalo!«

»Ali ste vi gospodar?« vpraša oni zdaj na slami.

»Sem!«

»Ali ste doma tukaj?«

»Kajpak!« dé Ponkrec, ki je gledal, ali je živini dobro nastlano.

»Kje pa je tista Tolstovršnikova Urška?« vpraša spet oni počasi in ječé.

»Urška?« odgovarja Ponkrec osupnjeno, kajti ni se mogel takoj domisliti. »Jaz ne poznam – a, Urška! Tako je bilo moji materi ime.«

Čudno se mu je zdelo, kaj povprašuje tujec.

»Ali je že, ali so že umrli mati?« vprašuje spet oni.

»Takrat, ko sem se jaz rodil!«

Tujec je malo premolknil in vzdihnil; potem prične spet:

»Kje pa je vaš – oča?«

»Kaj hudirja povprašujete to?« zaropoče Ponkrec.

A vtem je prišel hlapec in prinesel nekaj ričeta v skledi.

Tujec se je sklonil kvišku in zajel nekajkrat, pa potem spet odložil žlico ter legel nazaj.

»Ne morem, slabo mi je!« reče ječé.

»Umrli bo!« krikne hlapec.

Ponkrec se skloni čez starca.

»Po gospoda teci,« reče hlapcu, »saj bo res umrl!«

Bolt je zaklel med zobmi; v vas k fari je bilo daleč in debel sneg je ležal zunaj. Pa šel je vendar urno.

Čez nekoliko časa je onemu odleglo, tako da je zopet pričel:

»Kje je pa vaš – oča?«

Ponkrec se ni mogel več jeziti. Prisedel je na korito poleg bolnika in dejal:

»Saj ga nismo poznali – ne jaz in ne stara mati! Trideset let je tega.«

Capin se je po teh besedah vzel napol kvišku in zaječal:

»Jaz sem tvoj oča!«

Ponkrec je odskočil k zidu – te besede so ga preplašile; mislil je, da se starcu blede.

Stari capin pa mu je jel pripovedovati počasi, pretrgano in venomer ječé dolgo, dolgo povest in Ponkrec je le poslušal, zinil ni besede. Vsega – vse lahkomišelnosti in nesreče – vsega tudi ni umel.

In ko je starec končal, je šel Ponkrec molčé ven iz hleva v hišo in poklical ženo.

Postlala sta v hiši posteljo in z velikim trdom privlekla bolnika iz hleva.

Ženi je Ponkrec le nekaj besed rekel, potem ona ni več povpraševala.

Ko so prišli gospod Janez – saj so še vedno duše pasli v tej fari – je ležal tujec že v čedni postelji v hiši.

Hlapec Bolt je debelo gledal to spremembo.

Proti jutru je res umrl – Ponkrčev oča.

Pogreb je oskrbel in plačal sin. Nekoliko dni pozneje je prišel še k župniku, h gospodu Janezu, položil križavec na mizo ter rekel:

»Za eno sveto mašo, gospod fajmošter, za mater in pa za – onega, saj veste za katerega!«

Rojenica

Gori v gozdu v temnem zatišju pod veliko skalo, tam vam je krasno. Krog in krog stoji mnogo starih dreves, hrastov in smrek, nekoliko košatih jelk, skalo pa je zasedla debela, okorna bukev.

Tam je bil časih čuden pogovor, posebno na večer, kadar je hladen piš potegnil skozi veje; poslušat sem hodil tja ter se smejal robotim dovtipom starikavega, razzeblega hrasta, kateri je s kosmato, z mahom obraščeno vejo poskušal božati vitko jelko poleg sebe. Upogibal se je sem ter tja, in če se je na lahko presukala vstran, je zahreščalo gori po napol suhi hrastovi veji; začulo se je, kakor bi hromi starec zaječal od bolečin, in po drugi družbi okoli je šlo šumenje, zlobnemu smehu podobno. Da, da, – smejali so se okornemu, zaljubljenemu starcu in ta jim je potem s kosmatimi dovtipi odgovarjal. Celo debela bukev na skali se je namuzala, toda zavist in ljubosumnost ji ni pustila dobre volje.

»Nate se bom zvrnila, in četudi poginem, ti svetohlinska baba,« je sikala bukev, zagrozivši jelki. »O, le čakaj, če skočim raz skalo, opraskala ti bom tvojo gladko kožo in nekoliko las ti bom tudi poruvala, ti ošabnica prilizljiva!«

In stala je res nekoliko grozeče na skali. To bo polom, kadar se bo zavalila dol, in srečna bo jelka, ako bo dala samo malo kože in nekoliko vej.

Pa bukev stoji trdno priraščena na skalo, jelki se ni brigati za njeno jezo. Zato se je tudi hrastovih objemov mirno otesla: le kvišku, kvišku je hrepenela.

Blizu nje, iz skalne razpokline pa je bil pognal leskov grm. Skoraj po tleh se je plazil, pa nekaj tankih šibin je vendarle pogagnjal kvišku.

Ena med njimi je bila posebno krepko in visoko pognala, tako da so mali sosedje tudi pozorni postali.

»To bo kaj posebnega,« je dejal rdečebarvni lusnec, ki je rasel na bukveni koreniki. »Zakaj pač mi ne moremo tako kvišku?« In jezno se je še bolj prijel in zajedel v materino koreniko.

»Bo, bo!« je prikimal bližnji pritlikavi borovec; revež je bil skrivljen in pohabljen; lezel je že skoro v zemljo. »To bo kaj posebnega,« je pritrdil ter hotel prerokovati, kakor to radi store stari ljudje.

»Kaj bo neki?« se oglasi od druge strani z zaničljivim posmehom star dren. »Marsikoga sem že videl rasti in hrepeneti kvišku, pa s tal vendar ni mogel. Tedaj stoprav, ko so ga posekali! In še ta ubogi pritlikavec – kaj bo to ječavo revše? Otroke bodo strašili z njim.«

»Imeniten bo postal!« je oporekel borovec ter poskusil oblastno se gugati. Toda preokoren je bil.

Stari dren pa se je zaničljivo smejal. –

Prišla je druga pomlad in z njo velika noč. Vaški pastir je delal otrokom butare, da jih poneso na cvetno nedeljo v cerkev, in lazil je po gozdu iskat in rezat drobnih šibin.

Tudi tja pod skalo je prišel, celó strahoma so ga gledala drevesa. Dren se je, v svesti si svojega trdega života, malo zlobno namuzal, a borovec se je skoro prestrašil. Pastir je nosil oster nož v roki.

Celo velika, košata jelka je za trenutek postala pozorna. In glej, pastir si je izbral eno lepo, vitko leskovo šibino ter jo odrezal. Borovec je na tihem zaječal, dren se je še vedno smejal, po gostih, temnih jelkinih vejah pa je šlo nekaj kakor globok, tih vzdih, pa le za trenutek, potem pa je kraljica dreves majala spet ponosno svoj vrhunec nad nizkimi sosedi.

Koporčev Jurca je bil izpolnil prav štirideseto leto, ko mu je oče umrl; to je bil v vsem dosedanjem njegovem življenju najvažnejši, najpomembnejši dogodek, razen onega, ko se je bil, star komaj dvajset let, udeležil hudega tepeža v hribovski vasi.

Tedaj so ga bili za nekoliko mesecev zaprli, kajti eden njegovih nasprotnikov je bil odnesel počeno črepinjo – pa naposled je vendar okreval. Ko se je bil Jurca vrnil iz zapora domov, je vzel njegov oče debel cepec v roke ter je po svoje kaznoval sina; pretepel ga je, da je ubogi Jurca tri dni na kozolcu v senu ležal in stokal. Potem je šel spet očetu pomagat pri delu; bilo je prav ob žetvi.

Z očetom pa dolgo, dolgo nista govorila, akoprav sta bila sama na domu in skoraj vedno skupaj. Mati Jurčeva je bila že zdavnaj pod zemljo, brata in sestre ni imel; stara gostja, stanujoča pri Koporcu, je oskrbovala najnujnejše gospodinjstvo.

Jurca je potem le poredkem kam v vas hodil; fantov in tepeža se ni bal, toda starega svojega, in le-ta je bil pač korenjak, da se treh ni ustrašil.

Nekoč pa je prišla Jurci nova misel v glavo, a nosil jo je dolgo, dolgo v srcu in že skoraj na jeziku; naposled se je je vendar iznebil. Star je bil tedaj okoli trideset let, a njegov oče skoraj šestdeset let.

Bilo je pozimi, pred pustom.

Stari je po večerji zlezal za peč ter legel na kožuh in Jurca je sedel v kotu za mizo ter vžigal pipo.

»Lazarjevi so šli danes na ogled,« je dejal ter silno vlekel tobakov dim vase.

Stari ni odgovoril.

»Štiristo bo imela, pa enega junca, tistega mavrastega,« nadaljuje sin po kratkem premolku.

»Lazar jih bo pač počasi štel,« omeni sedaj oče ter se preobrne na svojem ležišču.

»Pravijo, da bo stric primaknil.«

»Če bo neumen.«

Nastal je spet molk in Jurčev tobak navzlic vednemu vžiganju ni hotel goreti.

»Oče!« je dejal mladi na hip ter uprl oba komolca ob mizo.

»Kaj?«

»Jaz bi dejal – kakih tri– ali štiristo bi se tudi dobilo.«

Stari ni črhnil besedice.

»Hiša je dobra, polje ni slabo in nekaj živine imamo. Sivka bo drugi mesec storila.«

»Tisto bo za mesarja,« dé Koporec ter globoko zazeva. Vedel je, kam meri sin.

»Oče,« je nadaljeval Jurca in pogum mu je vedno bolj rastel.

»Jaz bi dejal, da bi bilo tudi prav za vse, ko bi se ... oženil!«

Sam se je prestrašil zadnje besede; pljunil je pod klopi ter iztrkal svojo pipo.

Stari na peči se niti ganil ni in tako sta spet nekoliko časa molčala.

»Tisto smrečje boš jutri s hriba z vlekel!« je dejal potem Koporec ter se obrnil v steno.

Jurca pa je pihnil luč in odšel v hlev. Od tega večera z očetom o ženitvi nista več govorila.

Sedaj pa je stari umrl ter pustil Jurci posestvo – majhno sicer, pa vendar nezadolženo in dobro obdelano.

Tri mesece po očetovi smrti se je Jurca res oženil; on je imel štirideset let, nevesta pa trideset in štiristo goldinarjev dote. Stara gostja – Urša ji je bilo ime – je ostala v hiši.

Tri leta ni bilo posebnega dogodka v Jurčevem življenju; čez tri leta pa je dobil sinka, in ker se je porodil na sveti dan, so ga krstili za Štefana.

To je bil čuden dan očetu. Sam ni vedel, je li vesel ali ne. Pa vesel je bil, da nikdar tako. Hlapcu je velel – kajti sedaj je imel že hlapca – da naj izpije kozarec vina v krčmi na njegove stroške, in zvečer je šel sam v krčmo, kar se je sicer redkokdaj zgodilo. In tam je za vino dajal. Vračal se je pozno domov, vesel in skrben, vse obenem, stopal pa je težko po snegu.

Tam v lisičjem gozdu se mu je pripetilo nekaj čudnega.

Obstati je moral za hip, kajti pred njim in ravno tam, kjer je bil ugledal malo prej visok, košat in s snegom pokrit grm, je videl visoko belo ženo in groza ga je spreletela.

»Rojenica! To je rojenica!« je šepetal s težkim jezikom in zdelo se mu je, da ona odgovarja: »Da, jaz sem rojenica! Vedi, Jurca: tvoj sin – to bo imeniten mož, in kadar bo umrl, bo šel sam cesar za njegovim pogrebom.«

Jurca je strmel predse, a potem je taval dalje in drugega dne se je zbudil s težko glavo doma v hlevu na hlapčevi postelji.

Spočetka ni vedel, ali se mu je sanjalo o rojenicah ali kaj. Do-mislil se je visokega borovega, s snegom pokritega grma, kateri se je bil za hip izpremenil v visoko, belo ženo – rojenico; premišljal

je sem ter tja, pa na koncu je bil uverjen, da bo njegov Štefan še poseben, imeniten mož.

»Študirati mora,« je dejal sam pri sebi, »za gospoda seveda; kaj, ko bi bil še – škof?«

Zvrtelo se mu je skoro v glavi, bodisi od veselja ali včerajšnjega pitja. –

V teku tedna se je oglasil pri Koporčevih vaški črednik Omahnež. Le-ta je bil obenem tudi zagovarjalec, čarovnik; ljudi je zdravil in živino in prerokoval je; časih je tudi tatove uganil.

Z dolgo palico v roki je prikorakal do Koporčeve hiše; palico je držal dve pedi pod vrhom ter jo visoko dvigal in daleč predse postavljaj.

»No, Jurca, kaj pa je s tvojim sinom?« je dejal oblastno ter vrgel prazno vrečo na klop pred peč.

»Zdrav je!« je odgovoril oče.

Vtem je vstopila mati z detetom.

»Res je,« je nadaljeval Omahnež in le za trenutek pogledal otroka. »Toda varuj ga! Vrbovih šib nareži in mu jih vtakni v zibel! Iz vrbe se hudič reži pa varuje pred sovražnikom.«

»Gladeža sem mu že dala pod vzglavje!« de mati skrbno.

»S tistim ne bo niti zveličan niti se ne bo najedel, kar je vendar prva potreba,« oporeka Omahnež zaničljivo.

Jurca se ni upal besede ziniti.

»Ali bo živel?« vpraša čez nekoliko časa s plahim glasom, ko so vsi molčali.

»Pokaži fanta!« veli Omahnež.

Pretipal je otroka ter posebno ogledal roki, čelo in ušesi. Potem je spet sedel na klop in nobeden od roditeljev se ga ni upal povprašati.

»Ali imaš kaj tobaka?« de prvi Omahnež ter izvleče pipo.

Jurca mu ga naglo ponudi.

»Le vesel bodi, Jurca; ta fant je vseh vreden, kar jih je v vasi in fari.«

Ni treba omenjati, da se je tisti dan Omahnežu dobro godilo pri Koporčevih; in ko je odšel, je odnesel še nekaj poličev moke in kos zabele v vreči. –

Mali Štefan pa je postal res krepak dečko. Ko je bil malo odrastel, oče Jurca ni pozabil rojenice niti Omahneževega prerokovanja; dal je dečka v mesto v šolo. Kolikor je premogel, je plačeval zanj; vina si ni privoščil in mati si je pritrgovala, kar je mogla, da pošlje v mesto za Štefana.

Ta pa ni izpolnjeval, česar sta se nadejala oče in mati o njem. Čez malo let je moral ostati doma; s šolo ni šlo več.

Jurca se ni hudoval na sina, kajti trdne svoje nade še ni bil izgubil.

»Še cesar ga bo slavil!« je dejal časih sam pri sebi in nekoč je v slabi uri tudi sosedu to svoje prepričanje razodel.

Šalili in smejali so se na vasi temu Koporčevemu domišljanju, toda njega to ni žalilo.

Štefan je znal brati in pisati in nemški se je bil naučil; v bližnjem trgu je bilo nekoliko uradov in tja je spravil Jurca svojega sina za pisarja.

»Boš videl, Jurca, iz tvojega fanta bo še kaj,« je dejal Omahnež večkrat in Jurca mu je veselo prikimal.

»Kar je za drevo rojeno, se drži drevesa, težka zemlja pa sama z lemeža leze,« je nadaljeval stari črednik.

Vedel je, da ne govori zastonj.

Nekaj let je spet minilo in ljudje na vasi niso več tako šaleč se gledali Koporčevega sina. Pisar pri uradu je časih imenitna oseba.

Toda Štefan je izpolnil dvajseto leto in vzeli so ga v vojake.

Mati je jokala in tarnala, oče pa je ponosno hodil okoli.

»Pokazal boš lahko, kaj znaš in veš!« je dejal sinu ter dal odhajajočemu zadnja dva tolarja, ki jih je bil leta in leta hranil za posebno priložnost. A ko je fant izginil za klancem, je sédel Jurca nehote na tnalo pred hlevom ter skrčil roke v pesti; predse in gori kvišku proti jasnemu jesenskemu nebu je zrl, pa videl ni niti sinjega neba in ne pred seboj gole, le na posamičnih vejah še rumeno listje noseče jablane; vse je bilo kakor v megli. Zvečer sta sedela z ženo dolgo, dolgo pri beli, javorovi mizi; malo sta govorila. Šele ko sta odmolila ter se odpravljala spat, je omenil Jurca skoraj veselo: »Le tiho bodi, naš Štefan bo še kaj –! Ali veš, kaj je govorila rojenica o cesarju?«

Bilo je nekoliko mesecev pozneje, spomladi – na Dunaju.

Iz vojaške bolnice je korakalo majhno krdelce vojakov in godba pred njimi; za njimi pa se je peljal mrtvaški voz. Pokopavali so prostaka in razen edinega častnika, ki je šel za vozom, in razen majhne kopice vojakov ni bilo pogrebca.

In ko so zavili iz tesne ulice na širok prostor, se je pripeljala po naključju mimo dvorska kočija. Visokorasten mož, vojaško opravljen, je sedel v njej. Ko ugleda mrtvaški sprevod, ukaže kočijažu ustaviti; sam pa stopi z voza ter vojaško pozdravi sprevod.

Bil je cesar, ki je pozdravljal svojega mrtvega vojaka.

Oh, rojenica – rojenica! –

Teden pozneje so zvedeli pri Koporčevih, da je Štefan umrl za vročnico.

»Sam cesar mu je salutiral,« je pisal Štefanov tovariš, ki je poročal to vest v domačo vas.

In kaj bi vam še pravil, kako je jokala mati!

In kaj bi vam pravil o Jurci? Jokal se ni – toda kakšna je bolelost tistega, ki ji ne more dati duška v joku!

»Rojenica! Rojenica!« je vzdihoval ter stiskal pesti. –

Stara sta postala – Jurca in njegova žena; slabotna in betežna sta, bolj kakor bi morala biti po svojih letih. Rejenko sta vzela v hišo in o prihodnjem predpustu jo bosta morda na svoj dom omožila. Sama pa si bosta izgovorila živež – domá sicer, a vendar pri tujih ljudeh.

V zemljiški knjigi

»Ah, vi juristi – suhoparni ste in brezčutni! Pa kaj brezčutni! Trdi in tesnosrčni, malenkostni in brez – poezije! V prahu svojih aktov si morite ves razum za poezijo!«

Med tem pogovorom je pobiral zdravnik dr. Sever drobne dominske kamenčke z mize ter delal z njimi pred seboj umeten obok.

Njegov sosed pri mizi in do sedaj soigralec advokat dr. Pavlin si je vnovič vžigal svojo dolgo pipo in malo hudoben smehljal mu je zaigral okoli usten po prijateljevem ogovoru.

Oba sta bila mlada moža in sta živela v majhnem trgu ob svoji praksi. Skoraj sleherni večer sta se sešla v krčmi pri domini, večidel sama, ako se jima ni pridružil ta ali oni oženjenih uradnikov; ona sta bila še samca, akoprav je bil radovedni svet že zdavnaj uganil, da ne ostaneta več dolgo sama.

»Prijatelj, v tebi se je oglasil navaden, neizkušen filister ali pa nekdanji ognjen gimnazijec. Prvi vidi le naše rubežni in naše ekspenzarje – ti sicer niso tako suhi – in gimnazijci so prepričani, da je paragraf pegazu – konjska smrt. Veruj mi, dragi, tudi v pandektah boš našel poezijo, če jo boš hotel; saj jo najdeš tudi v brezzobem polomljenem glavniku ali pa na umazani cunji, ki leži za hišo na smetišču.«

Odvetnik se je pri teh besedah preko svojih naočnikov ozrl v prijatelja ter močno vlekel dim iz pipe.

»Haha, ne bodi smešen!« oporeka zdravnik ter porine od sebe kup kamenčkov, v katerega se je bila ravnokar podrla njegova umetna stavba. »Apolon v vašem meničnem zakonu –«

»Ravno tako kakor v tvoji nux vomica ali v brizglji – za úha seveda.«

Smejala sta se oba.

»Pa nikaner ne misli, da se šalim – kar tako tjavendan,« povzame zopet dr. Pavlin pogovor.

»Dokazati ti hočem na kratko, da pri nas v naših prašnih suhih aktih ali v enem samem izpisku najdeš lahko cel roman – tragedijo, da, večkrat tragedijo; suhi, lapidarni stil naše uradne pisave ji ne daje nobene barve – niti tendence niti okoliša – in morda prav zato še bolj pretresa bralca, ki jo slučajno zasledi.«

»Radoveden sem.«

Smehljaje si je vžgal zdravnik smotko.

Oni pa je pripovedoval.

»Saj veš, kaj je zemljiška knjiga? Tisti nezmotljivi zapisnik grehov vsakega, kdor imenuje kaj nepremičnega – kos zemlje svojo last, zapisnik, kjer se redno dolgovi in sami dolgovi vpisujejo in tako redkokrat – brišejo. Izpisek iz take zemljiške knjige sem imel danes pred seboj, v katerem je v kratkih treh stavkih zapisan cel roman; – pa stoj! O tem bom govoril pozneje.«

Odvetnik je prijel svoj kozarec ter ga na pol izpraznil.

»Znojilčevo posestvo poznaš?« je nadaljeval potem. »Tam gori nad trškim málinom stoji polomljena kočica – pa sveta je mnogo

okoli. Pred tridesetimi leti je bilo to posestvo brez dolga – brez vknjiženega namreč – in stari Znojilec baje tudi drugih dolgov ni imel, ampak še kaj srebrnega v skrinji in pri ljudeh okoli tudi kaj sposojenega.

Imel je dva sina, Tomaža in Matevža, in ker mu njegova prezgodaj umrla žena hčere ni bila rodila, si je bil vzel tržaško rejenko v hišo. Krščena je bila že v najdeniškem zavodu v Trstu na nenavadno ime Adelajda, in ker priimka ni prinesla s seboj na svet, so ji ga dali tudi tam; zvali so jo: Adelajda Adel. Doma pri Znojilčevih pa so imeli preokorne jezike, da bi pravilno izgovarjali to ime; klicali so jo Lajda.

Ta Lajda je zrasla z domačima sinoma, s Tomažem in Matevžem, kakor zrastó povsod kmetski otroci. Ti vse to prav tako veš kakor jaz; saj sva tudi tako zrastla.

Znojilec je umrl. Hrast ga je bil podrl, ker ga je nerodno sekal, in tri dni pozneje je ponesrečeni izdihnil svojo dušo. Prej pa je napravil oporoko. Tomažu je zapustil domačijo, Matevžu izgovoril dote tristo goldinarjev in Lajdi tudi dote petdeset goldinarjev. To je bilo tedaj mnogo.

Otroci so bili še mladi. Tomaž je sicer že izpolnil dvajseto leto, Matevž je imel sedemnajst in rejenka Lajda dvanajst let. Tomažu je jerob leta kupil ter ga oženil, Matevž in Lajda pa sta šla služiti. Njuni doti je sodišče vknjižilo na Tomaževo posestvo, na prvo mesto seveda, ker doslej tam nobenega dolga ni bilo.

To je bila torej prva vknjižba v zemljiški knjigi Znojilčevega posestva – prvo dejanje ali poglavje v romanu, v tragediji, katero ti pripovedujem.

Tomaž je gospodaril doma, dobro ali slabo, kakor je letina našala in kakor so mu tisti srebrnjaki prihajali, ki jih je terjal po očetu. Tudi dota, ki jo je bil priženil, je pomagala nekoliko časa.

Pa denarja je bilo vedno manj in čez nekaj let je Tomaž že drugod na posodo iskal; malo sicer, pa – z dolgom je kakor s samosévo konopljo, pravi naš krčmar.

Tako je minilo šest let. In tedaj je usoda storila, da Znojilčev Matevž ni imel nobene službe ter je prišel domov k bratu Tomažu. Za hlapca se je ponudil in ostal. Imel je triindvajset let.

Tam gori na Viševku – ti veš, kje je, komaj uro od tod – pri Brnotu je tedaj služila Znojilčeva Lajda. Osemnajsto leto je bila izpolnila – in ti tudi veš, da je to krasno število: osemnajst let! Če imaš še kaj fantazije – misli si jo prav živo.«

»Prijatelj, ne bodi sentimentalen!« se šali zdravnik. »Pripoveduj, pripoveduj –«

»Ah, prav kratko bo! Tukaj v trgu je bil semenj in popoldne je prišel kakor drugi fantini tudi naš Matevž sem doli z Znojila. Svojo pipo je tlačil ter gledal, kje bi ceneje kupil kos sukna.«

»Oh, glej ga no – Matevža!« ga ogovori zala deklica ter obstoji pred njim. »Od kod si pa ti prišel?«

V eni roki je nosila dva velika lonca, v drugi pa nekaj kosov usnja in par surovih podplatov. Stisnila je to pod drugo pazduho ter pomolila Matevžu svojo rjavo, žuljavo desnico.

»Ej, Lajda, komaj sem te spoznal!« je dejal le-ta, ji stisnil roko ter je ni izpustil. »Štiri leta se nisva videla.«

»Morda bo res štiri,« se smeje ona in Matevž se ni mogel nagledati njenih belih zob, malih usten in zardelega lica.

Povedala sta drug drugemu, kje služita zdaj, kako je pri Znojilčevih in kako pri Brnotovih in kaj je kupila danes Lajda in kaj misli kupiti Matevž.

»Pa za vino boš vendar dal, preden se razideva?« pravi deklica veselo.

»Če boš pila?«

Matevž je res dal za bokal vina, pa izpil ga je skoraj sam. Spremil je deklenco potem nekoliko pota.

»Pa k nam kaj pridi!« je dejal, ko sta se ločila.

»Po pirhe morda!«

»No, le pridi!«

In sta šla na desno in levo.

A Matevž ni čakal pirhov ne velike noči.

Semenj je bil v ponedeljek in že v soboto večer proti polnoči je potrkal nekdo gori pri Brnotovih na malo okence v hramu, kjer je spala dekla.

Spoznala ni, kdo trka, toda čula ga je takoj. Trikrat, štirikrat je zaropotala majhna, zatemnela šipa v oknu, pa deklica je le brez sape poslušala, kdo se bo oglasil. In sedaj je oni zunaj zašepetal nekoliko besedi in že je bila iz postelje in pri oknu.

»Ko bi te kdo videl? Oh, pojdi, pojdi, Matevž!« je šepetala.

On pa ni šel, proti jutru stoprav, ko je gozdni jereb začel piskati doli v košatem bukovju. In prišel je spet, sleherni teden tako okoli polnoči ter čakal, da je potegnil hladan jutranji piš. Šlo je že na pomlad.

Veliki ponedeljek je prišla Lajda res po pirhe na Znojilo; Matevž je bil tudi doma. Pa deklica ni bila nič kaj vesela in tudi njeno lice, časih tako kakor rdeči pirhi, katerih so ji dali v robec, ni imele več te barve.

»Ali si bolna?« je vprašala Tomaževa žena.

»Ah, ne – pekli smo veliko,« je odgovorila ona ter gledala vstran.

Matevž jo je proti večeru spremil čez hrib. Molče sta korakala drug poleg drugega in tudi Matevža je nekaj težilo. Pipo je vlekel, toda tobaka ni bilo v njej.

Doli pod klancem se je hotel vrniti.

Tedaj pa je Lajda postala, z rokami zakrila obraz ter bridko zajokala, da so ji solze kapljale med rjavimi prsti.

»Kaj ti je?« je dejal Matevž, pa pogledal je ni, ter z nogo brcal v brinov grm, rastoč poleg steze.

»Saj veš – kaj!« je odgovorila ihtoč.

Matevž je zaklel, pa le venomer suval s peto v grm.

»Jaz bom šel stran, na Hrvaško – ali kamor –«

»Pa jaz – Jezus Marija!«

Jok je fanta razburil in smililo se mu je dekle. »Ej, kaj boš vzdihovala – morda pa ni tako!« je dejal, da bi utešil tudi svojo vest in skrb.

Lajda si je obrisala lice ter se obrnila navzdol po stezi.

Ločila sta se brez pozdrava, ne da bi se pogledala ali roki podala.

Matevž je nazaj grede parkrat polglasno prav grdo zaklel, vrhu hriba pa je zaukal, da je odmevalo od bližnjih bregov.

Leto pozneje pa ga ni bilo več doma; pravili so, da je šel na Hrvaško hraste sekati. Prej pa je bil z Znojilčevo Lajdo in z jerobom, ki so ga bili postavili njenemu novorojenemu otroku, fantičku, sklenil sodno poravnavo: odstopil je otroku svojo doto, vknjiženo na bratovem posestvu in s tem je bil rešen tudi vsega daljšega plačevanja. Jerob je vknjižil to pravico v zemljiško knjigo – in tu imaš drugo intabulacijo na Znojilčevem posestvu, ali če hočeš, drugo poglavje našega romana, pisanega v zemljiško-knjižnem izpisku. In tretje tudi ni izostalo.« –

Doktor Sever je bil že pozabil na svojo smotko ter je le poslušal.

O Matevžu do današnjega dne ni bilo več ne sluha ne duha – »šel je po svetu, Bog ve kam« – stara povest! Pravili so, da se mu je prav tako zgodilo kakor njegovemu očetu; drevo ga je ubilo tam doli v Slavoniji. Pa za to se nihče brigal ni – saj ni imel premoženja.

Tudi Lajda je zdavnaj že umrla; sušica jo je pobrala; bogsamvedi, katerim roditeljem se je bilo ubogi rejenki zahvaliti za življenje – za tako življenje in za sušico.

Svojo doto je bila porabila v boleznih.

Ostal je sedaj še mali Lukec, njen in Matevžev sin. Krstili so ga tako, ker se je bil prav o sv. Luki rodil.

Tomaž ga je vzel na Znojilo; saj je imel fant denar pri njem in treba ni bilo obresti plačevati, ako ga je sam oskrboval. To je tudi storil prav tako kakor s svojimi otroki. Vsi skup so pozimi za pečjo čepeli, poleti pa pasli, v šolo hodili in pozneje, ko so bili malo odrastli, tudi skupaj na vasi fantovali.

Z Znojilčevim premoženjem pa je šlo navzdol – rakovo pot. Mož ni pil, pomagati pa si vendar ni mogel. Gozde je posekal, časih je vso žetev prodal kar stoječo na polju, obresti, ki jih ni mogel plačevati, je preobrnil v glavnico in tako je bil še komaj na površju, toliko da je še plaval, dokler ga kak upnik ne porine na dno.

Predlanskim pa – tebe še ni bilo tu v tem dolgočasnem kraju – so se stepili fantje na Viševku, prav pri Brnotovih. Drug rod je sedaj tam in tudi drug rod je tja pod okna hodil in se pretepal. Pa usoda, usoda! Znojilčevega Lukca so ubili – prav tam, kjer je nekdanj njegov oče vasačil. Se li ne šali usoda z nami? –

Lukec je bil mrtev, a oporoke ni zapustil, za to pač časa ni imel. Toda njegovo premoženje je ostalo: onih tristo goldinarjev starega denarja, vknjižena dota njegovega očeta Matevža.

A Lukec je bil nezakonski otrok in tak nima drugega zakonitega dediča nego svojo mater; le-ta je bila pa že tudi mrtva. Torej zapade po naših zakonih premoženje erarju, državni blagajni – ali cesarju, kakor pravi naš kmet.

In erar se je res pobrigal za to dediščino. Po končani obravnavi je vknjižil svoje pravice do Lukčeve terjatve pri Znojilčevem

posestvu – zapalo dediščino, kaduciteto imenujemo mi juristi tako stvar – in potem je tožil za denar.

In ta knjižba je tretji – zadnji del mojega romana, ali če hočeš, moje tragedije.

Epilog še pride in ta je kratek: danes je bilo Znojilčevo posestvo pri izvršilni dražbi zaradi te erarove dediščine prodano. Jaz sem bil navzočen in sem pregledal zemljiškknjižni izpisek – ekstrakt in iz njega sem bral v kratkih treh vknjižbah to, kar sem ti pripovedoval. In ti praviš, da pri nas, v našem rokodelstvu ni poezije!«

Prijatelja sta nekoliko časa molčala. Živo pripovedovanje odvetnikovo je bilo zdravnika ganilo.

Doktor Pavlin pa si je vnovič tlačil pipo.

»Pozno je, pojdiva!« pravi zdravnik.

Odšla sta počasi iz krčme in zaspana točajka je zaprla vežne duri za njima.

Temna brezmesčna noč je bila, pa nebo vendar jasno in brez števila zvezd se je lesketalo po njem.

»Kdo je pa kupil ono Znojilčevo posestvo?« vpraša zdravnik zeváje.

»Jaz,« odgovori odvetnik hladno. »Kupcev ni bilo in zato je šlo poceni!«

»Ah – poezija, poezija!« je vzkliknil zdravnik in razšla sta se vsak proti svojemu domu.

Mačkova očeta

Poznal sem oba, starega Mačka namreč in sina njegovega.

Prvi tedaj še ni bil za »starega« pri hiši, in akoravno je njegov štiridesetletni sin tudi že imel velikega sina, so dejali ljudje vendarle samo staremu »Mačkov oče«, in stoprav, ko je zatisnil oči, je dobil sin ta častni priimek, ki bo prešel tudi na vnuka kakor majorat šele tedaj, ko bo sedanji »stari« pokopan gori pri podružnici sv. Miklavža.

Maček je naš sosed in gotovo je malo dni v letu, da bi na sprehodu ne šel mimo njegove lesene, neznatne hiše. In morebiti je minilo že dvajset let, ko sem korakal tam s svojo prvo pipo in ponosno pihal sivi dim v čisti pomladanski zrak. To je bil pomenljiv korak do moževske emancipacije in bil sem si ga popolnoma v svesti, kajti do tedaj se s smotko ali pipo nisem upal drugam nego v temno goščo, kjer ni bilo nevarnosti, da bi me kdo srečal ali videl. Pa tudi stari Mačkov oče je to opazil v veliko mojo zadovoljnost, ker do tedaj se ni bil nikdar zmenil zame in me je menda le pipa v njegovih očeh tako povzdignila. Danes je bil ves drug. Ko sem prihajal mimo, je stal mož kakor navadno sredi male tratine med cesto in hišo, bosopet, opravljen v star, raztrgan in umazan kožuh; roki je sklepal na hrbtu.

»Dober dan, gospod!« je dejal in raztegnil čudno svoje lice v kolikor moči prijazen smehljaj.

Odzdravil sem ves osupel, kajti do tega trenutka še nisva bila spregovorila med seboj besede, akoravno me je on poznal, kar sem bil na svetu, in jaz njega, kar sem pomnil.

»Malo tobaka mi boste dali, če ga imate kaj odveč,« je nadaljeval starec.

Ponudil sem ga ves vesel, da je mož zapazil ta moj prvi korak v življenje. Napolnil si je svojo drobno pipico, poleg tega pa še stisnil nekoliko tobaka v pest ter mi vrnil mehur.

»Lepo vreme bomo imeli – za travo, za seno bo dobro,« je dejal, ozirajoč se po obnebjju.

Hotel sem odgovoriti, a starec mi je obrnil hrbet in s kratkim »zbogom, gospod« koracal proti svoji bajti.

Ta prizor se je ponavljal čestokrat, kadar me je ugledal stari Maček s pipo v ustih. Vselej je vpraševal po tobaku, vselej je govoril o vremenu; če je pa videl, da ne pušim, me je pustil v miru in niti pozdravil me ni.

Tedaj je bil mož še gospodar malega svojega posestva; imel je edinega sina in tudi ta je bil oženjen in je z ženo in s svojim že šestnajstletnim sinom kmetoval na očetovem posestvu. Le enkrat v letu se je tem ljudem dobro godilo, pred pustom namreč, ko so zaklali prašiča; sicer pa so stradali, in če so že pred sv. Jakobom iz novine kuhali zjutraj, opoldne in zvečer ječmenov sok, niso imeli zanj druge zabele nego z vodo pomešano kozje mleko. Med seboj tudi niso bili prijazni in marsikaterikrat je nastal kreg v hiši, ker stari ni hotel dati gospodarstva sinu.

Nekega dne sem jaz prvi ogovoril starega: »No, oče, boste li večno gospodarili? Čas je, da si odpočijete.«

»Počil si bom, kadar me tja gori poneso,« je zavrnil mož, »bajte pa ne dam! Zdaj imamo vsaj sok, četudi neslan in brez zabele – potem pa še tega ne bo.«

Nekaj let pozneje – prebil sem počitnice doma – so mi pravili, da je stari Maček vendar izročil posestvo svojemu sinu in si izgovoril, kakor je to običajno, živež in stanovanje.

Ko sem prišel spet mimo njegovega doma, je stal kakor vselej na tratini pred hišo, bosopet in opravljen z znanim raztrganim kožuhom.

»Dober dan, gospod! Malo tobaka mi boste dali,« me je ogovoril kakor prej vselej.

»Kako se vam godi, oče – sedaj, ko ste za starega?«

»Sedaj še dobro!« je dejal tudi veselo. »Lepo vreme bomo imeli, dobro za žito! Ječmen lepo kaže.«

Po teh besedah je odšel spet proti hiši.

In spet je minilo nekoliko let, da nisem bil dalj časa doma. Okoli božiča enkrat se mi je nudila prilika, prebiti tam nekoliko dni, in to sem porabil; a na starega Mačka nisem mislil in tudi nihče domačih mi ga ni vzel v misel. Zvečer pred mojim odhodom pa pride starikava babnica iz vasi k meni s prošnjo, da vendar obiščem Mačkovega očeta, ki baje ne bo več okreval. Šel sem takoj z njo, a kako sem se čudil, ko me je vedla mimo njegovega doma do drugega soseda.

»Ni li več pri sinu?« sem vprašal ženo, ki je bila prišla pome.

»Oh, že dolgo ne! Kregali in topli so se in tožili! Potem je pa stari šel iz hiše!«

Našel sem starega v tesni sobici pri sosedovih, ležečega v borni postelji. Uvidel sem takoj, da gre h koncu z njim.

Stisnil mi je roko in s slabim glasom dejal: »Ej, gospod, tobaka ne morem več, tobaka! Pa tule ležim; še doma ne smem, ne

morem umreti! In umrl pa bom – kmalu – jesti tudi ne morem – le pil bi malo vina, dobrega, pa nimam denarja!«

»Poslal vam bom vina.«

»Ej, gospod hvala! Saj tudi ne vem, če ga bom mogel piti. Pa tudi ne prosim zanj – saj vas nisem nikoli drugega prosil kakor malo tobaka – ej, prosil pa nisem, prosil, če sem tudi stradal!«

»Česa pa želite, oče?«

»Précej bom povedal! Slab sem pa težko govorim! Pa vedite, gospod, pri sinu imam še zaostali živež in poboljšek za pol leta – dvajset goldinarjev imam tam – pa tabuliran sem za ta živež – dajte mi teh dvajset goldinarjev in terjajte jih pri sinu, pri Juriju! Saj ne bo mogel plačati, terjajte ga, in tožite in s posestva ga spravite tega – prokletega sina!«

Starcu so se iskrile oči in sklonil se je v postelji napol kvišku. Pretreslo me je to divje sovraštvo, ki je donelo iz njegovih besed.

»Kaj hočete s temi dvajsetimi goldinarji?« sem vprašal po kratkem molku.

»Vseeno! Za pogreb, za maše ali pa temule, ki me zdaj redi, vseeno – le mladi jih ne sme imeti. Saj si ne more pomagati – berač bo, berač naj bo, če ga spravimo iz bajte!«

»Odpustite mu,« sem dejal polglasno, skoraj boječé ti divji, nebrzdani strasti nasproti, ki se mi je tu javila.

»Nikdar – nikdar!« je sopihal starec. »Saj sem zmeraj dejal, da mu ne dam kajže, pa pregovorili so me in sedaj je tako! Pa čakajte – oh, vi boste še ućakali! Če drugi ne – njegov sin ga bo vrgel iz bajte na cesto kakor on mene! Oj, zakaj mu nisem stopil na vrat, ko se je rodil!«

Onemogel je pal nazaj.

»Pa tistih dvajset goldinarjev? Mi jih boste li dali?« je vprašal čez nekoliko s slabim glasom.

»Saj jih ne potrebujete, oče! Izročite to terjatev sosеду, ki vas sedaj redi – za odškodovanje ali kakor hočete!«

»Bom!«

Poklicali smo še potrebni priči in stari Maček je napravil oporo in imenoval soseda Matevžka dedičem svojega imetja – one vsote dvajsetih goldinarjev.

»In précej jih mora plačati, précej; če ne – naj ga toži in rubi; – slišiš, Matevžek? – le zarubi ga précej!« –

Ko sem odrinil drugega dne od doma, je že zvonilo pri sv. Miklavžu staremu Mačku; umrl je, ne da bi bil odpustil sinu.

Minilo je zatem dokaj let, da me ni bilo domov, in tudi onega strastnega starca in njegovega sina se nisem spominjal; saj o zadnjem nisem nikdar ničesar čul. Ko me je pa usoda čez nekaj let stalno umestila v domačem kraju, so se mi vzbujali tu s starimi znanci vred spet mladostni spomini.

Tudi Mačkovega očeta – sedanjega namreč – sem videl. Bil je takšen kakor njegov rajnki. Postajal je na tratini pred kajžo, navadno bosopet in vedno raztrgan, in če sem prišel mimo, me je prosil tobaka in govoril o vremenu. Časih je bil pa tudi siten, kadar se je namreč žganja napil; in to je bila slabost, ki je njegov rajnki oče ni poznal.

Enkrat sem ga bil vprašal: »Kaj pa je s tistim dolgom, ki so ga oče pustili Matevžku?«

»Ej, gospod, plačati sem ga moral! Pa drugod sem za to dolg naredil! Ej, gospod, oče so bili poredni, ej, poredni!«

»Kaj pa vi, ali boste večno gospodarili? Sina oženite, če ne, vam bo prestar!«

»Tega pa ne – gospod! Sedaj imam še sok, četudi brez zabele – in časih malo žganja; – potem pa nič – nič!«

Lanskega leta pa so ga bili vendar pregovorili, da je oženil sina in mu izročil borni imetek – sebi in ženi pa izgovoril živež pri mladih.

»Ej, gospod, ob času mora biti,« je dejal, kakor bi se zaradi svoje nedoslednosti hotel izgovarjati, »in fant je priden, saj bo lepo ravnal z mano. – Pa kaj,« je pristavil čez nekoliko časa, »dolgo tako ne bom – star sem, star in dobro se mi ni nikoli godilo na svetu.«

Tako je govoril lani.

A ni dolgo tega, ko je prisopihal k meni ves opraskan po obrazu in s cestnim blatom ometan.

»Pomagajte mi, gospod, če ne, me bo ubil ta vrag!« je kričal.

»Kdo?«

»Sin, ej, kaj sin – vrag je to, prekleti! Takšnega me je naredil – tepel in po cesti valjal!«

Starec je škripal z zobmi ter trkal s pestjo ob prsi. Skušal sem ga pomiriti, a zaman. Naposled sem postal nejevoljen.

»Kako je bilo z vašim očetom?« sem vzkliknil.

»Z mojim?« je dejal mož počasi. »Ej, oče so bili pa poredni!«

Povesil je glavo in odšel, ne da bi izpregovoril besedico več.

Domov se ni vrnil, ampak k sosedu je šel, k mlademu Matevžku in tam hiral v jezi in sovraštvu do svojega sina. Tožil ga je, a sodbe ni čakal.

Danes mu zvonijo gori pri podružnici sv. Miklavža in jutri ga bodo zagrebli v rjavo prst tam blizu njegovega starega.

Mohoričev Tone

Tam gori je bil doma na opustošenem hribovju, ki se dviga visoko nad zeleno Savo, kjer ta zapušča ljubljansko ravnino ter jame po tesni soteski izpirati svojo skalnato strugo na poti proti prijazni Dolenjski.

Njegov oče je imel širno posestvo, a tudi skoraj za tri pode – otrók; ko je izročal svoje imetje, si je izbral enega mlajših sinov prevzemnikom, najstarejšemu, Tonetu, pa je kakor vsakemu drugih izgovoril petsto goldinarjev dote.

S to vsoto v pismu – kajti v gotovini jo je smel terjati šele ob letu po izročitvi – se je šel Tone ženit; izpolnil je pač že petin-trideseto leto, pa mar mu je bilo tudi le bolj do tega, da priženi »grunt«, posestvo, nego li da bi bila žena mlada in lepa. To je vedel tudi njegov stari prijatelj, ki mu je zaupal svoje želje in ga pooblastil mešetarjem. V kratkem je bilo dognano, da Tone vzame Mohoričevo vdovo, petdesetletno Marjano, posestnico polgrunta na Doleh.

Priženil je zemljišče, ženi izgovoril malostno doto, njeni rejenki pa, kajti svojih otrok ni imela, primeren odpravek – in tako je postal posestnik, polgruntar. Rejenka Cilka je imela šele petnajst let in ni bilo skrbeti, da bi prekmalu terjala svoj denar – torej je

Mohoričev Tone, tako so ga imenovali sedaj, pričel svoje gospodarstvo z najboljšimi nadejami, kakor jih more imeti mož njegovega stanu in obzorja.

Pa svojih petsto goldinarjev je kmalu potrošil. Napravil je nov kozolec, kupil še kravo k dvema, ki sta bili pri hiši, in pokril pol strehe na hlevu na novo; drugo pa je bila pobrala svatba in državna pristojbina. Žena Marjana je venomer bolehala, rejenka je bila premlada in zato sami niso mogli zmagovati dela; vzal je hlapca, za njim deklo, a dve leti potem je videl, da ne izhaja – moral je misliti na posojilo, na dolg.

Eden njegovih mlajših bratov, čvrsti, visokorasli Šimon, je postal doleten in prejel svojo doto. Ob istem času se je oglasil tudi Tone doma pri roditeljih ter zvečer odhajajoč dejal bratu:

»K meni pridi, Šimon! Ženil se še ne boš in pri nas ti dotlej tudi ne bo slabo.«

Šimon je prišel, posodil bratu svojih petsto goldinarjev ter ostal tam – napol domač, napol hlapec – in tu se šele pričinja naša mala povest.

O sv. Juriju je bil v bližnjem trgu semenj. Tone je gnal eno kravo na prodaj; potreboval je spet denarjev za žito, za davek in za vse, česar prav ob takem času primanjkuje kmetu. Cilka je šla z njim, doma pa je dopoldne Šimon opravljal, kar je bilo najnujnejšega, kajti popoldne je sam hotel na trg na semenj; Tonetova žena, stara Marjana, pa je sedela tožna doma za pečjo in pletla slamnato kito.

Na semnju je Tone slabo opravil. Kupčije ni bilo in kmalu popoldne so se tuji kupovalci jeli razhajati.

»Počakajva še malo, oče!« je omenila rejenka, ko je Tone nameraval odriniti proti domu.

Deklica je imela sedaj devetnajst let, bila je krasno razvita in iz njenih oči je seval nekakšen tuj, temen žar, kakor ga nismo vajeni pri naših rodnih dekletih; pa saj tudi nihče ni znal, kdo je bil njen oče, ni katera njena mati – iz tržaškega najdeniškega zavoda so jo prinesli.

Zagorel laški kupec je še enkrat povprašal po ceni Mohoričeve krave, a potem zažvižgal ter obrnil hrbet; mimogrede pa je vsčipnil še Cilko v lice.

»Pojdiva, pojdiva!« je velel Tone nejevoljno. »Pa zakaj ga ne udariš s šibo – Laha črnega?«

Pri bližnji krčmi ju je ustavil Šimon; kupil si je bil že nov klobuk ter ga nosil vrhu starega.

»Ali nisi prodal?«

»Ne; ko bi jo zastonj dal!« je zavrnil Tone.

Privezal je vtem kravo ob sosednjo ograjo.

Vsi trije so se stisnili v veži krčme ob konec mize, ki se je slučajno izpraznila, in Šimon je klical vina.

»Dobro se ti godi, Mohorič, dobro!« je vpil z drugega konca vinjen mešetar. »Tega nima vsak – brata, ki bi za vino dajal!«

»Saj jaz tudi lahko dam zanj!« je mrmral osorno Tone. »Lahko – če prodam ali ne.«

»No, no, beseda ni konj – kaj boš zameril? Dobro zdravje, Tone!« Rekoč mu je molil poln kozarec preko mize.

Mohorič je odpil in bil kmalu v živem razgovoru z drugimi gosti okoli mize.

»V Hrastju boš dobro prodal, Tone! Drugi teden bo tam semenj; tja ženi!« je tolažil mešetar in kozarec je šel iz roke v roko.

»Kaj si kupila, Cilka?« je vprašal Šimon poleg sebe sedečo deklico.

»Materi malo kotenine, kakor so mi veleli.«

»Pa meni? Kje imaš ›semenj‹?«

Pogledala ga je šegavo in nalahno zardela.

»Nič – ničesar tebi!«

»Oh, le čakaj, nocoj pridem po ›semenj‹!« ji je šepnil na uho.

Povesila je oči, a odgovorila ni. –

Proti večeru so se vračali domov; Mohorič je bil malo vinjen in je korakal težkih nog zadaj; onadva pa sta gonila kravo.

»Kam tako tečeš, Cila?« je vpil Tone zdajci za onima. Rejenka je počakala malo, ne vedé, česa želi gospodar. Šimon pa je tiral žival dalje. Šli so po ozkem kolovozu, katerega je obraščal visok glogovec, ves posut z belim cvetom, čigar vonjava je polnila večerni vzduh.

»Kaj je?«

Mohorič je bil že poleg nje in jo prijel z obema rokama okoli pasu.

»Pustite me – za božjo voljo, kaj hočete?« je vzkliknila polglasno.

Šimon je bil že izginil za vogalom.

»Ničesar nečem, Cilka,« je sopel oni, »samo to vem, da te imam rad – Cilka, Cilka!«

Skušal jo je poljubiti. Deklico je spreletel mrz in z vso silo se je skušala iznebiti njegovih rok, njegovega objema. Neka naravna sramežljivost ji ni dala glasu in tako je trajal med njima le tih boj nekoliko trenutkov. A moči so jo jele zapuščati in na ves glas je zavpila: »Šimon, Šimon!«

Mohorič ni bil več vinjen, a strast mu je vzela ves razum; niti zmenil se ni za glasni krik.

»Šimon, pomagaj!« je zajecjlala deklica še en pot in v tem trenutku je ležal Mohorič že v trnju poleg kolovoza in Šimonova pest ga je tiščala k tlom.

»Pusti me!« je sikal premagani.

Sklonil se je počasi in divje, sovražno pogledal svojega brata.

»Kaj pa hočeš? Hudič, ti!« je zavpil s hripavim glasom.

»Dekleta pusti v miru!«

Nova kletev Mohoričeva je bila odgovor. Stopil je urno naprej, ujel kravo in jo tiral domov. Onadva pa sta šla molče za njim. Nihče ni spregovoril besedice več.

Tudi doma pri večerji – Marjana je bila pristavila nekoliko krompirja – ni bilo razgovora. Šimon je šel prej na kozolec spat – kakor je dejal – in Cilka je pospravljala po kuhinji.

»Tone,« je dejala zdajci stara Mohorička, »meni se vidi, da Šimon preveč pogleduje za našo Cilko.«

»Kaj meni do tega?« de on.

»Ona pa za njim!«

Gospodar ni zinil besede, nego utrnil leščerbo, ki je visela v kotu.

»Treba ji nekoliko reči!« nadaljuje starka.

»Reci ji ti!«

Govoril je vse to mirno, a iz njegovih oči je sevala ista strast kakor prej, ko je bil objel rejenko v onem kolovožu.. –

Tisto noč ni mogel spati. Ležal je v mali shrambi pod streho, odkar je bolehala žena, in prav pod njim je bila sobica, kjer je spala Cilka. Okoli polnoči je čul tihe korake, ki so se bližali okencu rejenkine sobe, in čul kmalu potem šepetanje in polglasen razgovor tam doli. Vedel je, da je Šimon pod oknom, in za trenutek se ga je polastila celo divja misel, da bi vzel brusni kamen, ki je

ležal v kotu, ter ga vrgel onemu v glavo. Pa udušil je to misel ter le bosopet in počasi zlezal k lini, da bi razumel razgovor onih dveh.

»Pijan je bil, pijan!« je dejal Šimon.

»Jaz tudi tako mislim,« je hitela deklica.

»Je bil že kdaj takšen?«

»Nikdar, Šimon – saj sam veš! Pa pojdi spat, da naju kdo ne sliši!«

»Oh, kdo naju bo čul?«

Šepetanje tam doli je vedno bolj utihalo, tako da Tone ni mogel razumeti besed; a vedel je vendar, da si stiskata roke, da se poljubljata in da govorita o svoji ljubezni.

Ko je rano sonce vzhajalo, ni bil še zatisnil očesa; vstal je ter šel po svojih opravkih; zbudil je Šimona, krmil živino in potem je tekel dan kakor doslej vsi prejšnji.

Drugi dan je Tone sam gnal kravo na semenj v Hrastje. Prodal jo je in prišel zvečer ves vinjen domov. A nadlegoval ni nikogar, nego takoj legel spat. Tudi poslušati mu ni bilo ničesar več, kajti od onega večera je spala Cilka pri stari Mohorički v kamri – in nihče ni povprašal, zakaj se je zgodila ta sprememba.

Drugega dne pri kosilu pa je Tone prilično omenil:

»Vojska bo; v Hrastju so že vsem odpustnikom povelje dajali, da pojdejo doli na Turka.«

Šimon in Cilka sta prebledela, kajti Šimon je bil vojak. Še istega dne je imel tudi svojo pozovnico v rokah in odšel je drugo jutro.

Mohorička in Cilka sta jokali, Tone pa je imel nekak jeklen obraz.

Pod hruško, kraj kozolca, od koder je tekla steza navzdol po cesti, sta si segla v roke.

»Kaj pa s tistim dolgom?« je vprašal Tone.

»Tistih petsto dote?« je ponavljal Šimon. »Jaz se bom vrnil in jih bom še rabil. Če me pa ne bo,« – tu je pogledal z medlim očesom po širni dolini, ki se je raztezala pod njima – bilo je, kakor bi hotel vzeti slovo – »ako me ne bo – daj jih, kamor hočeš, Cili ali domačim – kakor hočeš. No, Cili jih daj!«

Zaukal je na glas in izginil za bregom.

Pol leta pozneje je umrla Mohorička; Tone in rejenka sta ostala sama. Njegovo gospodarstvo je bilo tako slabo, da ni mogel jemati niti hlapca niti dekle; a vendar nihče ni mogel reči, da je bil Tone zapravljivec; poguma, moštvá in delavnosti mu ni manjkalo. Storil je vtem še nekaj dolga in sedaj so mu obresti vse jemale. Po Šimonu pa ni bilo sledu. Nekoliko odpustnikov se je vrnilo domov, a mnogo jih je še ostalo v Bosni in med temi tudi on. Vobče pa so po fari govorili, da je že mrtev, in tudi Tone se skoraj ni več nadejal njegove vrnitve.

In Cilka?

Bilo je spet o sv. Juriju, ko sta gnala zadnjo kravo, ki jo je imel Tone v hlevu, v trg na semenj. Prav obletnica onega semnja je bila, o katerem sem gori pripovedoval. Danes pa je Tone prodal svojo žival in potem sta pila z rejenko v oni krčmi kakor lani. Domov grede ni bilo več treba krave voditi in šla sta – Tone naprej z verigo čez ramo, Cilka za njim, noseč nekoliko kupljenega domačega orodja.

Spet je cvel glogovec ob tesnem kolovozu in mračilo se je po dolini. Prišla sta domov, ne da bi spregovorila, in rejenka je šla kuhat borno večerjo.

Ko je stala pri ognju, je odsvital plamen v njenem temnem očesu in ji rdečil lice, ki je bilo nekoliko bolj blede nego lani.

Mohorič je sédel poleg ognjišča na klop.

»Drugi teden bova pa v Hrastju kupila,« je pričel po kratkem premolku in s trsko drezal v žerjavico.

»Če ne bo živina predraga!« je omenila deklica.

»O, ne, cenejša bo, cenejša! To je zmerom tako o sv. Juriju.«

Umolknila sta vnovič in dolgo ni bilo drugega čuti nego poka-nje gorečih drv in šumenje kropa, ki je pljuskal v žerjavico.

»Seve,« je pričel spet gospodar, »marsikaj bi se storilo s tem denarjem – tu in tam je kaj treba; toda kravico morava vendarle imeti.«

Deklica je vzdihnila, Mohorič pa se je spet igral s trsko.

»Cilka!« je dejal zdajci naglo, ali polglasno. »Cilka! Kaj – ko bi se midva vzela?«

Gledal je na tla, a vendar čutil, da se je deklica umaknila na drugi konec ognjišča. Ko ni dobil odgovora, se je ozrl počasi vanjo ter ponovil:

»Kaj – kaj praviš – Cilka?«

Pa tudi sedaj je bilo vprašanje brezuspešno.

»Nečeš?«

Rejenka je zakrila obraz z obema rokama in bistre solze so ji prikapale skozi prste.

Mohorič je vstal in stopil na prag; težko je sopol. Ozrl se je po nebu in z roko potegnili preko čela. Potem se je naglo obrnil k deklici.

»Ti misliš še na – onega! Saj ga ne bo več, nikdar več! In jaz sem ti prestar – kaj li? Ali pa delati ne znam, ali sem ti prelen? Poglej me, če umem delati ali ne! Da bi le vedel, za koga delam – Cilka! Če se vzameva – slabo ti ne bo!«

Stal je ob ognjišču in njegova široka postava se je videla v tresočem svitu plamena še večja, krepkejša.

Rejenka je odkrila obraz in uprla za trenutek vanj svoje solzno oko.

»Saj ni, da bi vam nocoj odgovorila,« je dejala počasi, skoraj osorno. »Počakajva – počakajva še malo!« Odrinila je vtem posodo od ognja; on pa se je obrnil in šel v stanico.

Pri večerji sta lupila vsak svoj krompir, vendar nobeden ni izpregovoril besedice; samo običajen očenaš je odmolil gospodar polglasno, rejenka pa tiho za njim. –

Tako je ostalo več tednov. O snubitvi ali ženitvi Mohorič ni več zinil in Cilka še manj.

Nekega dne pa je bil Tone pozvan v farovž; niti sanjalo se mu ni, čemu ga kličejo tja; nekako začudeno, ali vendar zadovoljno je poslušal, ko mu je stari častitljivi župnik razlagal, da to nikakor ni umestno in dostojno, da živita on, vdovec v najboljših letih in mlada rejenka sama pod streho, da utegne to mnogo pohujšanja roditi in da že sedaj ljudje jezike brusijo ob njem. »Služit naj gre ali jo pa omoži ali pa se sam oženi!« je končal gospod župnik svoja opominjevanja.

»Jaz tudi tako pravim,« je pritrdil Tone. »Pa recite ji vi, gospod! Mene naj vzame, potem bo pa vkraju vse besedovanje.«

Župniku ta odgovor ni bil posebno pri volji.

»Oh, tako je s to stvarjo? Tu je pa skrajni čas! Pošlji jo k meni, Cilko; jaz bom govoril z njo.«

Tone je veselo odšel, a župnik je zmajeval z glavo za njim. –

Nekoliko tednov pozneje se je poročil Mohorič z rejenko. Celo nekoliko svatbe je napravil v vaški krčmi; jedlo se je malo, toda pilo več in pijačo so svatje plačali sami, vsak, kolikor je ukazal natančni račun. Da je nevesta bleda in tiha sedela za mizo in da

se je šele malo oživila, ko so ji bili svatje posilili nekoliko kozarcev vina – to ni brigalo nikogar; saj je to mnogokrat navada taka.

Pri Mohoričevih pa se je začelo sedaj res novo življenje. Tone je bil spremenjen. Akoravno prej nikdar len ali zapravljiv, nego le malo lahkoživ in lahkomiseln, je delal sedaj od zore do trdega mraka, hranil in spravljal, kar je bilo moči, potil in se trudil, da so se mu čudili vsi sosodje.

»Tone bo še obogatel!« so dejali časih.

Z ženo, s Cilko, sta živela drug poleg drugega mirno, zadovoljno, da ne rečemo: srečno. On je bil resnično srečen, to je kazala vsa njegova oseba, vse njegovo ravnanje – a ona? Pa saj tudi ona ni utegnila misliti o sreči, o srčni boleti; žuljava roka to kmalu zatre.

In vendar je stalo nekaj kakor jesenska senca med njima, in to je bilo Šimonovo ime. Tega nihče njiju ni izpregovoril, in če je kateri sosed ali znanec omenil o njem, je dejal Mohorič: »Mrtev je, mrtev!« Pa vselej ga je spreletelo kakor neznosna skrb, kadar je to govoril.

Tako je minilo spet eno leto in mlada Mohorička je že zibala prvega sinka. Žetev je bila tu in vročega popoldne sta delala oba, Tone in Cilka, na njivi pod hišo; ona je žela, gospodar pa je na kolicah vozil samotež snopje do kozolca; otrok je ležal v robec zavit v razoru v senci dveh snopičev.

»Hej, Cilka!« je zavpil zdajci nekdo s steze, ki je držala kraj njive navzdol.

Mohorički je pal srp iz rok in bela v obrazu kakor novo platno se je sklonila kvišku.

»Jezus, Marija!« – Ti si – Šimon!«

»Da, jaz!« je klical oni veselo in si obrisal pot z zarjavelega lica.
»Pa kaj se strašiš? Ali si mislila, da sem že mrtev?«

»Da, mrtev, mrtev!« je ponavljala ona za njim, ne da bi znala, kaj govori.

Stopil je bliže in vtem ugledal otroka v razoru. Osupel, prestrašen je obstal.

»Kaj pa – ta? Čigav je?«

»Moj!«

»Tvoj? Tvoj?« je zakričal Šimon.

Vtem je pripeljal Tone svoja kolca preko njive in šele nekaj korakov pred onim stoječ spoznal brata.

»Kaj ti si, Šimon?« je vzkliknil in tudi njemu je bilo, kakor bi ga železna pest zgrabila za srce. A takoj je bil spet miren. »Vsi so dejali, da si umrl; in sedaj si tu! Pozdravljen, Šimon!« rekši, mu je ponudil roko.

»Pa ta – ta – kaj pa ta?« je kričal oni, kažoč Cilko in otroka.

»To je moja – moja žena! In moj otrok!« je zavrnil Mohorič z mirnim glasom.

»Tvoja žena?«

Pogledal ga je divje in sovražno; misliti je bilo, da pograbi brata za vrat.

»Haha!« se je zasmel hripavo. »Za doto sta pa vzela, kar sem jaz pustil; in morda bi še nekaj dala za nekoliko maš – kajne, da bi ostal jaz tam doli in trohnel v kakem jarku!« Stisnil je zobe, da so zaškripali, se zasukal prav po vojaško na desni peti in odšel po stezi navzdol.

Tone je naložil vnovič voz in odpeljal pšenico. Cilka pa je žela dalje. Bila je kmalu na koncu in Mohorič je prišel po zadnje snopje. Naložil ga je lepo na vozič, da je ostala v sredi majhna votlina, in tja je dal otroka počasi in varno ter ga odpeljal proti vrhu. Žena je šla za njim in šele sedaj so se ji utrnile solze. Toda otrla jih je

takoj in pogled, s katerim je zrla za možem in sinom, je bil tako jasen, tako žarek kakor jutranja zora. –

Šimona ni bilo več blizu, a teden pozneje je dobil Mohorič njegovo tožbo po sodišču vročeno zaradi posojenih petsto goldinarjev.

»Z grunta naju spravi!« je rekel Tone svoji ženi. Ona ni vedela odgovora.

Po večerji, ko je otroče zaspalo, pa je stopila k možu, ki je sedel za mizo in zamišljeno pušil tobak iz kratke pipe, ter vprašala:

»Pa kaj, če naju spravi z grunta? Gostovala bova na tujem in delala kakor sedaj! Saj nama ne bo slabše!«

On jo je pogledal z mrkim očesom.

»Ali otrok! Ta ne bo imel doma!«

»Če bo priden, bo živel lahko in dobro. In jaz imam tudi še nekaj v gruntu, kar mi ne odide.«

Tone je uprl glavo v obe roki; pri vsej skrbi in bolesti je bil vendar tako srečen; sedaj bolj nego kdaj prej, kajti vedel je, da mu žene ne izneveri nihče na vsem svetu ne.

Šimon je res hotel zvršiti svojo osveto: prodaja Mohoričevega posestva je bila že oklicana.

Toda tisto nedeljo, ko je birič pred farno cerkvijo naznanjal to ljudem, se je sprl Šimon ves vinjen v krčmi s trškimi fanti in konec je bil ta, da je obležal v veži nezavesten z razbito črepinjo. Prevideli so ga še tisto noč, proti jutru se mu je vrnila zavest in potem je poslal po Mohoriča in njegovo ženo.

Prišla sta takoj.

»Sedaj pa res umrjem – Tone,« je šepetal ranjenec, »sedaj pa imejta mojo doto, – vso, vso – vsa naj bo vajina.«

Napravil je oporoko, potem pa Cilki rekel, naj stopi k njemu. Prijel jo je za roko in jo držal dolgo v svoji krepki, koščeni ter zrl v

jokajočo ženo, a govoriti ni mogel več. Omotica ga je prevzela in proti večeru je umrl. –

Mohorič ima danes novo krito streho na hiši in v hlevu štiri repe. Tudi deklo je moral vzeti.

Nedavno pa so mu nesli drugega fantiča h krstu. Botra je bila z otrokom že pred hišo, boter pa je stal še na pragu kamre, kjer je ležala mati.

»Ej, Mohorič,« se je obrnil le-ta nazaj v sobo, »kako ga bomo pa krstili? Pozabil bi bil skoraj povprašati!«

»Hm,« je zamrmral oče in se obrnil napol vstran, da ga boter ni mogel videti v obraz. »Šimon naj bo, Šimon!« je dejal potem naglo.

Tačas sta se ujela z ženo v pogledu in oba za trenutek nista mogla ločiti očesa drug od drugega.

»Saj je v pratiki že drugi teden!« je pristavil Mohorič in odšel gledat, kako je z živino v hlevu.

»Otroški dohtar«

Stari Molek je bil varuh mladoletne Zlatarjeve Mane. Opravljal je ta posel že blizu osemnajst let v svoje in nadvarstvenega oblastva zadovoljstvo in gotovo ni bilo mimo njega dvajset milj naokoli skrbnejšega in vestnejšega jeroba. Njemu ta opravke tudi ni bil neprijeten. Mana je bila izpolnila komaj prvo leto svoje dobe, ko sta ji pomrla roditelja drug za drugim v malo tednih; bližnjih sorodnikov ni bilo in nadvarstveno sodišče je izročilo otroka Molku, bližnjemu sosedu Zlatarjevih, lepo posestvo pa je šlo na dolge obroke v zakup.

Molek ni imel svojih otrok; zato sta on in njegova žena radostno vzela Manico v svojo oskrbo; še rajši pa se je mož lotil varuštva, ker je imel gospodariti sedaj dvoje posestev, najlepših v vsej fari; in obe sta bili nezadolženi. Zlatarjevo mu tudi ni povzročalo posebnih skrbi in potov: vsako leto je pobral zakupnino, plačal davke in drugo danj, popravil nekoliko pri poslopih na Zlatarjevini, prebitek, ki je bil še vedno velik, nesel v hranilnico, knjižico pa potem izročil sodišču.

»Ta bo imela kaj v roke vzeti!« je dejal sleherno leto, vrnivši se iz urada, in tudi če je ob praznikih zvečer sedel v vaški krčmi, se je rad pobahal, kako množi Maničino imetje. Da ji bo ob svojem

času on sam izročil tudi svoje imetje, tega ni zinil nikdar, toda vedel je vsakdo.

Tako so potekala leta in Molek se je neko nedeljo popoldne kar čudom začudil, ko je, stoječ pred hišo in vžigajoč pipo, zrl za svojo varovanko, ki je stekla praznično opravljena mimo njega, od doma navzdol po stezi; pri fari je že zvonilo in deklica je hitela, da ne bi mudila. Temu se starec ni čudil, nego visoki vitki postavi, ki je sedaj izginila pod klancem njegovim očem, in obrnivši se k materi, stoječi z belim predpasnikom v vratih, je počasi dejal:

»Ti, naša Mana je pa res zrasla!«

»I kaj ne bi? Devetnajsto bo že izpolnila!«

»Glej, glej – kako teko leta!«

Stari ni bil nikdar gostobeseden, zato je bil menda s to opazko ves pogovor končan. Mati je sedla na klop pred vežo, on pa je korakal počasi proti kozolcu in potem dalje po izorátnikih med njivami ter tipal pšenično in ječmenovo klasje na desni in levi, češ bo li težko letos in koliko ga bo. Lahek veter je zibal žito in iz dolgega razora se je oglašal samotni prepelják s poznim spevom.

Popoldanski nauk v cerkvi je bil že minil, ko je Molek, končavši svoj razhod, stal nekoliko nad cesto, po kateri so prihajali ljudje od farne vasi. Na to stran jih sploh ni šlo mnogo. Med njim in cesto je stala visoka drenova meja, obraščena z divjim hmeljem, tako da ni bilo moči videti skozi njo. Stari pa tudi ni bil radoveden, kdo hodi po cesti, nego je pazno ogledoval mlado črnico, ki jo je bil spomladi cepil. Tudi glasen smeh, ki mu je zazvenel zdajci na uho, ga ni motil, akoprav je takoj spoznal, da je Maničin.

A sedaj je utihnilo tam doli. Konec njive, tam kjer je bila preseka v meji, tam se je od občinske ceste ločila steza, tekoča proti Molkovemu domu. In Mane le ni bilo še videti po stezi!

Stari je sedaj nekaj slišal. Vedel ni takoj, kaj je bilo to, a iz davnih minulih časov mu je moral biti ta glas znan – tako je v naglici ugibal – a zatem je čul še kratek razgovor.

»No – pusti me!« je velela deklica.

»Si li huda?« je vprašal moški glas.

»Huda!«

A dalje s ceste na stezo, izza meje vendar še ni prišla.

»Jezna ne smeš biti!« je ponovil oni.

»Ako ne boš več –«

»Nikdar več!«

Sedaj je bilo nekaj trenutkov spet vse tiho.

»Kaj pa danes teden – v nedeljo – ali prideš?«

»Ne vem – ako me puste!«

»Počakal te bom!«

»Pa če naju ljudje vidijo?«

»Kdo naju bo videl?«

»Glej, tam doli prihajata Kolarjevi!«

»Zbogom!«

»Zbogom!«

In vtem je bila deklica skokoma na stezi ter hitela navzgor proti domu. Niti ozrla se ni, in ko bi se, bi bila ugledala očeta varuha, kako je stal poleg črnice ter roki tiščal v ozka žepa, iz mrzle pipe pa siloma vlekel zrak, da so se mu globoke jame kazale po suhem licu.

»Kdo pa je ta – cigan?« je zagodrnjal čez nekoliko časa in urno, kolikor mu je bilo moči, stopil na cesto.

A o onemu ni bilo niti sledu in obe Kolarjevi, žena in hči zadnjega njegovega soseda, sta prišli počasi mimo.

»Ti pa doma stražiš, Molek!« je dejala stara.

»Stražim, stražim!« je mrmral oni in se vrnil proti domu.

Tam ni črhnil besedice o tem, kar je videl in čul; tudi ženi ni razodel ničesar. Ali jezilo ga je silno; najbolj pa to, da ni videl, kdo je oni, s katerim se peča Mana! Mana, ki bo imela dva grunta in pa gotovega denarja kakor nobena daleč naokoli, kateri ni primerne-ga ženina najti pet ur hoda! No, čakaj, temu treba konca!

V nedeljo popoldne je šla deklica spet v cerkev, stari pa opre-zovat. A sreča mu ni bila mila. Mana je prišla s spremljevalcem iz cerkve, ta pa je šel le do tja, kjer se je pričenjala drenova meja; tam se je poslovil ter krenil na drugo stran. Molek ga ni mogel spoznati in je imel vrhu svoje nejevolje še veliko skrb, da bi ga deklica ne ugledala, stoječega za grmovjem. Ves večer in vso noč se je srdil, ponoči celo nekolikokrat vstal in šel k oknu poslušat, ni li čuti kaj nenavadnega. Drugega dne se je hipoma ustavil pred Mano – sama sta bila v veži – ter vprašal osorno:

»Ti, dekle, kdo te pa spremlja iz cerkve?«

Mani bi bil skoraj vrč, ki ga je imela v roki, zdrknil na tla, a bilo je nekaj v njej, kar jo je osrčevalo, neko čustvo samostalnosti ali neka zavest, da ni domača in da je to le njen varuh, ki stoji pred njo. Zardela je sicer, a vendar rekla odločno:

»Kdo pač? Včeraj je šel Pečanov z menoj!«

»In včeraj teden?«

»Tudi on!«

»Pa kateri – Pečanov?«

»Pavle!«

»Da bi te zlomek! Ta berač, ta pritepenec! Kaj pa ima, da gleda za teboj? In ti? Da se moreš takemu rokovnjaču obešati?«

»Zakaj ne? Ali ni kovač? Dober kovač? Dosti si prisluži in bi lahko še več ...«

»Kovač – pa no, tvoj grunt? Si li prismojena?«

»Zakaj ne? Tisti mlinček z dvema kamnoma, ki je doli v grabnu in pri mojem gruntu – tisti mlin se zlahka prestroji v fužino.«

»Hoho! Tako daleč sta že? To ti je vtepel v glavo! No, le čakaj, deklina! Ni jaz ni ti ni tvoj kovač – mi ne bomo govorili; le čakaj, dohtar, otroški dohtar bo govoril; ta je nad menoj in nad teboj! Le počakaj, še danes pojdem k sodišču, naravnost k njemu! Zlomek vendar!«

Srdito je zaloputnil duri in pustil deklico samo, katero je minil ves pogum pri zadnji varuhovi grožnji.

Otroški dohtar! To je bil tisti čudni, skrivnostni velmož, ki je čuval nad njo izza mladih let, odkar so ji pomrli roditelji; to je bil tisti strah, s katerim jo je ukrotil jerob, kadar je bila razposajena, to je bil oni, pred katerim se je brezpogojno klanjal njen varuh, stari Molek!

Do sedaj ji nikdar niti na misel ni prišlo, da bi utegnil otroški dohtar kaj oporekati njeni ljubezni, in to ljubezen je nosila že dolgo, malone vse leto v svojem srcu – a sedaj so jo varuhove besede silno preplašile. Nikdar ga še ni videla, tega otroškega dohtarja, in dasi je Molek nekolikokrat pripovedoval, da je stari umrl in da je prišel drug na sodišče, in pozneje tudi o tem in še o drugem, da sta se vrstila na onem imenitnem mestu, in da je sedaj spet nov dohtar tam – vendar si ni mogla poosebljati tega pojma, ni tako ni drugače, nego je videla v njem le neko skrivno, silno moč, ki je kakor neizogibna usoda velevala z njo in z njenim imetjem. Da ni imela pravega zaupanja do nje, je popolnoma umevno, in tudi tedaj, ko je stopil Molek praznično opravljen in s klobukom na glavi iz sobe, jo je silil skriven strah, da bi sklicala za njim: »Oče, ne, ne – vrnite se!« a prirojena trmoglavost ji je branila.

Molek se je vrnil pozno na večer in jako dobre volje. Name-njen je bil namreč v prvi svoji jezi iti kar k sodniku v urad. A tja

je bilo dve uri hoda in po prvi uri je bil starec jel premišljevat, ali ni morda neumno zaradi take malenkosti hoditi tja, in če morda še vse ni tako, kakor si on domišlja; pol ure pozneje je sklenil, da ne pojde v urad, in ker je ta sklep storil v obližju krčme, je krenil vanjo ter pil do večera.

Doma ni zinil o otroškem dohtarju, češ saj je deklino že dovolj strah, a če še kaj opazim, potem bom govoril.

Mana pa je varuhovo molčanje drugače tolmačila. Menila je, da ni ničesar opravil, in je postala pogumnejša.

Nasledek je bil ta, da sta se kakih štirinajst dni pozneje oglasila Pečanov Pavle in njegov oče, oba lepo praznično opravljena, pri Molkovih in sta slovesno snubila Mano.

Molek je sprva gledal srdito kakor maček, ki se je ujel v dihurjevo past, toda končno se je prav dostojno in prav lepo po lisičje izvil iz nastavljene zanke.

»Na meni ni!« je rekel polagoma. »Na meni ti! Toda na komisiji je ležeče, otroški dohtar – ta ima dovoliti! Pa – imaš li kaj – fante – imaš kaj?«

»Delati znam in dobra kovačija bi se naredila tam dol, fužinica – in sto goldinarjev imam shranjenih!« je dejal Pavle pogumno.

»Hm, hm, ne vem – če ne bo premalo! No, pa če vama je prav, pa pojdimo tja v komisijo k sodišču – precej jutri, če hočeta; bomo povprašali!«

Sedeli so še skupaj, pa vse je bilo tako leseno, tesno, okorno – beseda ni prišla v pravi tok. Otroški dohtar je visel nad vsemi. Izkušeni Molek se je sicer na tihem hudobno muzal, a drugim je bila misel na sodišče sila neprijetna.

Drugega dopoldne so stali vsi štirje, ženin in nevesta, Molek in Pečan, pred mladim, bledoličnim sodnikom, ki je bil šele pred

nekoliko tedni nastopil svoje mesto in službo. Molek je prvi zastavil govor:

»Tale bi se rada možila!«

»Vi ste pa njen varuh?«

»Sem!«

»Ali ima kaj gotovine?«

»Ima, ima!«

»Čujte, vi,« se obrne sodnik k pisarju, »prinesite mi dotični akt!«

Prelistal in prečital je naglo, kar je bilo treba, ter smehljaje se dejal:

»A, ta je pa bogata! Lep grunt, nič dolga in še toliko gotovega. To pa, to! Koliko si pa stara, ti deklica?«

»Devetnajst let!« de ona; sedaj je bila sila pogumna, saj ta otroški dohtar ni bil bogve kakšen strah, to je bil navaden gosposki človek, ne posebno brdák – že goršega je videla, a grd pa tudi ne.

»Kaj pa ženin? Koliko imaš –?«

»Sto goldinarjev!«

»Ka-aj! Sto goldinarjev! Pa na tak grunt, v tako imetje? Ste li neumni – ljudje?«

»Nisem li pravil!« je zadovoljno pritrdil Molek.

»Pa jaz sem kovač! S tem dobro zaslužim,« oporeka Pavle ves rdeč v lice.

»Kovač! Haha! Kovač ni za grunt. Pojdi, pojdi, fant, ta je bosa! In ne bo kruha iz te moke. Saj nimaš ničesar, to vse ni nič za tak grunt!«

Molčali so vsi. Tesno jim je bilo pri srcu, edini Molek se je veselil na skrivnem.

»Tako je, tako, gospod dohtar; jaz sem to že doma pravil!«

»In vi tudi niste zadovoljni s tem, da se ta dva vzameta?«

»Hm, hm, kako bom zadovoljen, ker nič ni – nič – pravim.«

»Kaj vruga pa hodite sem, mene nadlegovat, menite li, da nimam drugega opravila, nego vaše neumnosti poslušati?«

Sodnik je bil osoren bolj in bolj.

A Mana je imela še vedno nekoliko poguma.

»Gospod,« je rekla potihoma, »pa jaz bi ga vendarle vzela. Saj imava dosti oba!«

»A, ti ga imaš rada?«

Mana si je z robcem zakrila pol obraza.

»Nu – če ga imaš rada, ga pa imej – jaz ti ne branim! Toda jemala ga ne boš, dokler nima več denarja,« se je cinično smejal sodnik. »Tu je postava, postava! Mi moramo za mladoletnike skrbeti, da ne zapravljajo imetja, in ti ga hočeš kar vreči stran! To ni nič! No – sedaj ste pa opravili!«

S tem je bilo v resnici opravljeno.

Šli so sicer vsi skupaj v krčmo in tam je Molek dajal za vino; pa pili so spočetka prisiljeno, toda ne dolgo. Počasi se je vsem omajal jezik: Molek se je bahal dobrovoljno, da je vse to prej znal, stari Pečan je malo vinjen zmajeval z glavo, mlada dva pa sta sedela drug poleg drugega in šepetala.

»Kaj nama mari za to!« je dejal Pavle.

»Kaj meni mari!« je pritrdila ona.

»Bova pa čakala!« je menil on.

»Saj lahko čakava!«

In tako so odšli vsi zadovoljni domov.

Okoli božiča pa je hodil Molek silno potr t krog svojih poslopij. Pred malo dnevi stoprav je bil odnesel novo vsoto iz zakupnine za Zlatarjevino k sodišču ter doma veselo pripovedoval, da bo Mana

lahko kmalu kakega graščaka jemala, toliko že ima prihranjenega. Menil se ni za to, da je deklica povabila svoje oči in da je njegova žena molče gledala vstran. Vprašal ni po vzrokih temu vedenju, nego nadaljeval pripoved, kako je sodišče zadovoljno z njegovim skrbnim varstvom.

A nekoliko dni pozneje mu je sosed Kolar zasadil eno. Kakšna je bila v svoji izvirnosti, nam ni znano, a še istega večera je Molek sila razjarjen zavpil na ženo svojo: »Zlomek – kaj pa je z Mano?«

Ko starka ni odgovorila, nego prav na kratko zmajala rame in glavo, je udaril varuh z vso močjo koščene svoje pesti ob mizo in kričal: »Torej, kaj – takega sem privaroval! Oh – kaj takega! Oh – zlomek! Še tebe bi nabil, dasi te nisem še nikoli! Tako paziš, tako varuješ! No, pa le čakaj – ti in tvoja –! Jutri pojdem k dohtarju – potem se pa pripravita – ti in ta deklina!«

Sedaj je bilo pa tudi starki dovolj.

»Kaj vpiješ in razsajaš nad menoj! Nisi li sam kriv vsega? Kaj si pa govoril tedaj pred sodnikom, da tudi ti nisi zadovoljen, da bi se tadva jemala, sedaj pa imaš, sedaj se pač bosta morala vzeti.«

Molek je malodušno povabil glavo.

»Kaj – jaz sem kriv? Postava je taka, zakon je tak, otroški dohtar je dejal, da berač ne sme na dober grunt, da je treba imetek hraniti varovancem; – zakaj bi bil torej jaz kriv?«

»Zato, ker si pritrdil! O, ti si pravi, o, ti si dober jerob!«

To je bilo pa preveč.

Molek je pobral kožuh, ki je ležal na klopi poleg njega – klobuk je imel že itak na glavi – in ušel iz sobe venkaj v mrzlo zimsko noč, v sneg in burjo, ki je ostro piskala okrog ogla.

Drugega dne je bil že navsezgodaj pri sodišču. Čakal je dolgo, da je prišel sodnik, in lotil se ga je takoj ter razodel, kaj mu teži srce.

Otroški dohtar se je smejal.

»Tu ne moremo nič pomagati!« je dejal na lahko. »Kar je, to je! A možiti se vendar ne sme. Tako bogato dekcle ne sme berača jemati. Ali hočete, da bom jaz plačeval, če se vse zapravi? Mi moramo skrbeti, da se imetje ohrani, in to je po mojem mnenju mogoče le, ako ima ženin tudi denar. Vse drugo ni nič! Jaz ne maram in ne smem dovoliti možitve.«

»Saj jaz tudi tako pravim,« je trdil Molek. »Pa ta sramota?«

»A, kaj to! To nas tu pri sodišču ne briga. Vi storite svojo dolžnost kot varuh, če onega tožite za očetovstvo.«

»Tega pa ne! Dosti imamo, da ni treba beračev tožiti!« je gojdrnjel Molek.

»Kakor hočete! A možiti se ne sme. Naj čaka, da bo polnoletna, potem pa naj se moži, kakor hoče! A sedaj ne. Jaz ne bom plačeval!«

Danes zadovoljnost Molkova ni bila obila. Doma ni spregovoril z nikomer, nego hodil, kakor smo že omenili, več dni silno potrto okoli. Pozneje, pred pustom mu je nekolikokrat šinilo v glavo, da bi še enkrat stopil pred sodišče; a zavrgel je tudi to. Kajti navadil se je polagoma misliti na neizogibno sramoto, ki je visela nad njegovo hišo, na drugi strani pa je prevladovala sebičnost, da berača ne vzame na Zlatarjev grunt in na – svojega. Saj je tudi to bogastvo kdaj hotel pustiti Mani.

Majnik je bil spet tu s svojim krasom. Drenova meja doli na občinsko cesto se je bleščala v svojem cvetju kakor zlato in roji bučel so šumeli po nji; tudi črnica nad mejo je gnala krepke vejice in na njivi, raztegnjeni po lahko nagnjenem brdu, so se zibale poldorasle ržene bilke. Na eni strani pa je spet vsak večer donel enozvoki klic prepeljakov.

Doma pri Molkovih so pa zibali.

Stari sam ni prav znal, kako in kdaj je to prišlo, ali v kratkem se je bil navadil otroškega vika in krika, in če je trebalo, je stopil sam k zibeli, vzel mladega fantička v naročaj ter mu piskal ali žugal, da ga je utešil. Z Mano pa ni govoril že dolgo, dolgo ne, le od strahu jo je pogledoval, kako je nema in bledolična opravljala vsakdanji posel, in vselej ga je pri tem čudno stisnilo krog srca.

Nekega večera je imel z ženo dolg razgovor. Konec je bil ta:

»Ti lahko vse popraviš,« je dejala starka, »ako le hočeš! Če ti rečeš, da ti je prav in da je Pavle dober za grunt, potem pa pojde! I, kaj bi se ustavljal! Saj je res priden fant!«

Drugega dopoldne je stal Molek spet pred otroškim dohtarjem.

»Zdaj ste pa že vsi zblazneli!« ga je zavrnil sodnik, ko je bil oni razodel svojo voljo, naj se vendar Manica poroči s Pečanovim Pavletom. »Fant nima gotovine, nima ničesar! Povedal sem vam to že desetkrat. Česa hočete še?«

»Jaz pa pravim, da bo dobro gospodaril – to je eno; potem, da je imetja dovolj, da živita dva, razen tega, da si bo on s svojim obrtom mnogo zaslužil – kar je drugo; in naposled: sramota in pa – Mana bo umrla, ako ji ne pomagamo. To je tretje!« je govoril Molek jako odločno.

»Ha, ha! Neumnost, sama neumnost! Zakaj je niste bolje varovali?«

»Varoval? Storil sem, kar sem mogel, a sedaj zahtevam, da ji dovolite, naj se omoži!«

»Jaz ne dovolim! Sedaj pa pojdite! Dovolj sva govorila!«

»Ne, jaz hočem dovoljenja!« je kričal Molek in potem popolnoma pozabil, da ni doma med svojimi štirimi stenami, nego v uradu, in s koščeno desnico krepko udaril ob mizo.

»Čakajte – jaz vas naučim, kako se vam je vesti v uradu,« je zavpil sodnik in velel Molka na šest ur odpeljati v zapor.

Kaj takega se možu še ni bilo pripetilo nikdar. Kričal in klel je spočetka, potem prosil, a vse zaman; urad je bil razžaljen in sodba se je morala zvršiti.

Ko so ga po šesturnem zaporu izpustili, je šel znova k sodniku. Sedaj je bil miren, a obraz je nosil bled in vsi živci so trepetali v njem.

»Prosim, gospod sodnik, ki ste otroški dohtar, dajte mi to pisano, da ne dovolite možitve moji – naši Manici.«

»To vam lahko dam! Le kolek prinesite!«

Starec je prišel pozno domov, in dasi ni povedal, ni kaj, ni kako je opravil, so vedeli takoj vsi, da je bila pot brezuspešna.

Nekoliko tednov pozneje je dobil pisan odlok, da nadvarstveno sodišče možitve ne dovoli. Pritožil se je. A mladi sodnik, kateremu je bilo sila na tem, da obveljajo njegovi ukazi, je spremil pritožbo s takim poročilom, da je bila končno pritožba odbita.

Sedaj so vedeli dotičniki, da je možitev do polnoletnosti Maničine nemogoča. Ta zadnji udarec – odbita prošnja – ta je bil prehud. Mana je hirala, obolela in nade ni bilo, da jo rešijo smrti.

»Mana, le še štiri leta! Kaj je to?« ji je rekel nekega večera Pavle, sedeč poleg nje pri široki peči, h kateri se je stiskala, zavita v debele odeje. Otroka je pestoval stari varuh.

»Predolgo je!« se je nasmehnila ona bolestno.

Drugega jutra je bila mrtva. –

Ko so se vračali od pogreba, sta postala stara dva, Molek in žena njegova, nekoliko trenutkov pred hišo. Notri v sobi je jokalo otroče pokopane matere; dekla ga je zibala.

Izpred hiše se je odpiral krasen pogled čez nizka brda, zaprta na desni in levi od višjih hribov, tja čez na vzvišen holm, kjer se je lesketal v svitu zahajajočega sonca bel gradič. Tam je bil sedež sodišča.

»Sedaj boš pa spet varuh temu – malemu,« je šepnila starka in nekaj kakor tiho, vendar ostro očitaje je zvenelo v njenih besedah, po velem licu pa so ji tekale bridke solze.

Molek je stal sprva nem poleg nje; a pri tem šepetu je dvignil krčevito svoji koščeni pesti v zrak in zamahnil tja proti sinjemu, belemu gradišču ter dejal hripavo:

»To je otroški dohtar! Oj, ti – prekleta pravica – ki te nosi svet!« –

Kmetska smrt

Stari Planjavec je bil še trden mož, dasi je gospodaril že nad trideset let na svojem lepem, obširnem posestvu. Njegovo življenje je teklo, kakor teče pač veliki večini, da ne vsakemu kmet-skemu gospodarju: v prvi mladosti »pol joka, pol smeha«, potem v mladeniških letih doma dela toliko, kolikor je ravno treba; ob žegnjanju in ob semnjih dneh malo več vina v glavo, ponoči pa malo vasovanja in malo tepeža; nato pride ženitev in svoje gospodarstvo in z njo in z njim vred – skrbi pa dela vedno več in več; kako nedeljo ali praznik zvečer romata še polna steklenica in prazen kozarec iz roke v roko, pa čez noč je vse prespano, vse veselje, vse hripavo petje, vse zabavanje in delo je spet tu in skrb za pridelek in imetek. Tako pride starost in z njo želja po počitku. Sin je dorasel; suče se že v drugem oddelku onega kolobarja, katerega završe vsi gospodarji na Planjavi od rojstva do groba; sedaj ob žegnjanju že pleše in daje za vino in tepel se je tudi že nekolikokrat; da tudi vasuje, to se razume samo po sebi. Temu sinu torej se izbere nevesta, žena, stari pa leže k počitku: najprej v kót za široko, vedno toplo peč, a potem skoro, skoro venkaj v hladni vrtič okrog bližnje cerkvice svetega Marka.

Dejali smo, da je bil stari Planjavec še trden mož; zato mu ni hodilo na misel, prepustiti posestvo enemu izmed treh sinov, ali

pa, kakor se je bilo že zgodilo na Planjavi, vzeti zeta v hišo; saj je imel tudi hčer, ki je bila že za možitev. Stari je hotel sam delati in skrbeti, dokler je bilo kaj moči. Le nekaj ga je storilo časih čemer-nega in zamišljenega; od mladosti že je imel bolezen, samo ob sebi ne nevarno, ki se tudi ni pogostoma pojavljala, a gotov ni bil nikoli, ni doma ni v cerkvi, ne, ako je nakladal voz sena, vrhu nje-ga stoječ, ne, ako je šel po ozki brvi, držeči čez bližnji potok. Božje ga je metalo, čeprav ne pogostokrat, ali kakor smo rekli, varen ni bil nikdar.

»Ubil se bom, ali pa bom utonil!« je dejal časih, toda navzlic temu je vendar mirno in ravnodušno hodil čez brv ali pa lezel na streho, kadar je bilo treba popravila. »Kakor mi je namenjeno!« se je tolažil potem z onim fatalizmom, ki ga je toliko med kmetskim ljudstvom.

Bilo je jeseni, ko je stari Planjavec znova – menda tretjič v dveh dnevih – ogledoval gola rebra na slamnati strehi svoje hiše.

»Prekriti, zakrpati se mora!« je dejal, vzel s police pri oknu za-krivljeni nož, velel sinu Antonu, naj pripravi nekoliko škopnikov ržene slame, sam pa je šel gori v breg do meje, ki je obkrožala nji-vo in kjer je raslo med robidovjem dokaj mladih belokožnih brez. Pod grmovjem prav na rumenem laporju je slonelo mnogo suhe praproti. Te je starec nabral, malo zmllel, jo vložil v nizko kotlino kraj njive, nanjo pa vrgel nekoliko suhe jelkovine in smrečja, na-lomljenega gori više v meji, ter praprotino vžgal. Skoro je plapolal ogenj iz kupa, na katerega je Planjavec še venomer nalagal goriva, in gost, bel dim se je iz pokajočega smrečja valil v dolino. Zdaj je starec vzel nož ter rezal brezovino, trebil posamične šibe in jih metal na kup kraj ognja. Ko je uvidel, da jih bo dovolj, je jemal spet vsako posebej s kupa, jo držal nad plamenom in vil trto; saj je bil sam vse za svoj dom; oratar, tesar, kolar in krovec. Nocoj je

hotel luknje v strehi prekriti in zato je potreboval brezovih trt, da priveže slamo ob prekle.

Bil je malone gotov s trtami; ozrl se je proti domačiji, je li Anton tudi pripravil škopo; nagnil se je preko plamena in zavil z desnico trdo brezovo šibo okoli roke.

Kar mu je zašumelo v glavi.

»A-a-a-ah!« je zajechal in se po urojenem nagonu porinil stran od ognja; a stal je v gorenjem bregu in se je opotekel spet nazaj.

Božje ga je vrglo. Pal je z obrazom naprej, telo malo vstran na desno držeč, roke pa pomolivši predse. Obe roki sta prišli v plamen, v žerjavico, a on ničesar ni čutil, in da bi tudi bil, ni imel več moči, da bi jih potegnil nazaj. Krč je bil prehud in izgubil je zavest.

Vtem se je sin Anton, ki je bil ravno privlekel slamo pod kap, ozrl gori proti meji ter videl očetov padec. Glasno kričeč je tekel gori, za njim še sestra in dekla in potegnili so očeta iz ognja. Tudi hlapec je pritekel, drugih sinov ni bilo doma, in prenesli so starca v hišo, na posteljo. Mati Planjavka je hotela pomagati, ali nji je slabo prišlo. Sedaj je svetoval eden to, drugi to, toda roki sta bili tako opečeni, da si nihče ni upal prijeti jih.

»Kislega zelja in ajdove moke dajte okoli,« je svetoval hlapec.

V sili je vsak svet dober. Storili so tako, močili starcu glavo in skoro se je spet zavedal. A sedaj je tulil od groznih bolečin.

Poslali so po duhovnika in po ranocelnika. Prvi je bil prišel prej, potem drugi. Starec ni mogel več vpiti, ampak apatičen je bil bolj in bolj. Spovedal se je, in ko ga je potem ranocelnik za silo obvezal, kakor je pač znal, je ležal mirno vznak in le včasih, ko so bolečine postajale neznosne, se mu je izvil hripav »uh-uh-uh« prav iz prsi.

Ranocelnik je odhajajoč postal malo na stopnicah pred vežo in Anton mu je odštél plačilo.

»Ne vem, bo li kaj z očetom ali ne! Umrli bodo skoraj gotovo!« je menil zdravnik in potegnil rameni kvišku. Hči je na glas zajokala, sin Anton pa ni spremenil lica, niti zinil besede.

Pozno na večer je bilo, ko so stali vsi domačini okrog očetove postelje. Tudi nekaj sosedov je bilo navzočih.

»Nesreča, to je nesreča!« je zmajeval z glavo sosed Češek. »Umrli boš, Planjavec – umrl – tega noben padar ne ozdravi.«

»Saj je tudi ta, naš – tako dejal!« je pritrdil Anton.

Starec je čul te besede, pa mu niso bile strašne; nasprotno – kakor tolažilo so mu zvenele.

»Uh-uh-uh,« je zajecal; ali to je bil le dušek telesnim bolečinam.

Mati Planjavka je čepela na klopi pri peči, pa jokala ni več; edino hči je še časih zaihtela. Mati je sosеду Češku pošepetala nekaj na uho.

Nekoliko časa pozneje je Češek spet odprl usta.

»Planjavec – kaj – ko bi po može poslal? Dobro je, če človek uredi, kar je treba.«

Starec se je ozrl z medlim očesom vanj.

»Kaj praviš?« je dejal.

To je bilo prvo vprašanje, prvi govor po duhovnikovem odhodu.

»I – po može pošljimo – testament napravi!« je vpil Češek in se poskusil nasmehniti. »Saj tako – ni nič – vse ni nič!« je pristavil polagoma, pa nihče ni vedel, kaj ni nič ali kaj misli sosed s to besedo.

»Ktere pa hočete?« je vprašal Anton, ko oče ni odgovoril.

»Češek je tu,« je rekel bolnik počasi, »potem pa Bunček.«

»Še eden mora biti,« je silil Češek, ki je bil zvedenec v takih stvareh.

Planjavec je premišljal.

»Kaj pa Kodre?«

Planjavec je molče odmajal z glavo.

»To je baba,« je zinila hči.

»No pa – Martinkovec?«

Bolnik je kimajoč pritrdil in pol ure pozneje so sedeli vsi trije sosedje v sobi in tlačili in vžigali svoje pipe vivčke.

»Oh, oh, oh!« je vzdihoval venomer Martinkovec in »Umr! bo, umrl bo,« je trdil glasno Češek.

»Kako pa boš, Planjavec?« je vprašal Bunček.

»Uh-uh-uh!« je dejal ta in položil glavo postrani proti zidu.

Od domačinov je samo Planjavka ostala v sobi; otroci in posli so bili šli venkaj po opravkih, ki so si jih kar izbirali.

Nekoliko trenutkov je bilo tiho v sobi, le od ure poleg vrat se je čul enakomerni: »Tik, tik, tik.«

Bolnik je prvi izpregovoril.

»Zemljišče naj bo Antonovo,« je dejal počasi in v odmorih, »drugim pa osemsto, Micki pa še kosilo in posteljo in skrinjo, če se omoži ...«

»Torej bališče?« je vprašal Češek.

»Ne, samo posteljo pa skrinjo!« –

Potem so spet vsi molčali.

»Pa pokopati me mora – z dvema gospodoma!«

»In za svete maše?« vpraša Bunček.

»Sto goldinarjev za rimske maše pa za cerkev tudi petdeset goldinarjev!«

»Pa za sedmino?« se je oglasil Martinkovec.

»Pa tudi sedmino mora napraviti.«

»Kar reci – koliko!« je silil Martinkovec, ki je že sedaj požiral slino v mislih, kako se bo jedlo in pilo na sedmini.

»Bo že vedel in bo – vedel!« je zavrnil bolnik, ki je govoril vse razločno, dasi pretrgano.

Molčali so sedaj, akoprav jim je bilo vsem še nekaj na jeziku.

In ker nihče sosedov ni zinil, se je oglasila Planjavka tam izza peči:

»Kaj pa meni?«

»Materi pa – doto, ki jo ima v zemljišču, in pa živež do smrti – pa – kót – pa – obleko –«

»In drugega nič?« je zajavkala starka. »Torej za to sem se trudila in delala kakor črna živina?«

Spustila se je v glasen jok.

»Saj sem se jaz tudi!« je vzdihnil Planjavec.

»Da me bodo na stare dni od hiše podili! To sem prislužila!« je tarnala ženica.

Pa nihče izmed mož ni imel razuma za nje bolelost.

»Kaj pa dolgovi?« de Češek. »Je li kaj dolga?«

»Saj ve vsakdo zanj!« je mrmral bolnik. »Cerkvi je tristo goldinarjev pa Juretovemu Pavlu za usnje petnajst goldinarjev in Gostinčarju polpeti goldinar na pijači!«

Sosedje so kimali; za cerkveni dolg so znali vsi, za druga dva ne, ali vedeli so, da je to vse. Planjavec je bil trden kmet.

»Torej meni nič več?« je dejala mati še enkrat.

»Dosti bo imel plačevanja!« je mrmral Planjavec. »Kje bo jemal?«

»To je moje plačilo! Beračit, prosjačit pojdem –«

»Uh-uh-uh!« je zatulil bolnik na glas.

Hči Micka je stopila v sobo in skoro za njo še drugi; poznali so, da je oporoka napravljena.

Planjavec je spet v steno gledal. Mraz ga je jel izprelétovati, sprva polagoma, potem vedno silneje, da se je postelja tresla.

»Umr! bom!« je zdajci rekel na glas in se krčevito skušal skloniti kvišku.

»Luč, luč!« je vpila dekla. »Molite, molite!« je velel Bunček in mati Planjavka je pričela moliti na ves glas; vsi so pokleknili po tleh, samo Anton na klop ob peči. Preden so izmolili nekaj oče-našev za verne duše v vicah, je imel Planjavec vse zemljske skrbi in bolečine za sabo. Ženske so jele jokati, moški pa so se razšli na vse kraje.

Sedaj živi Antonov rod na Planjavi; trd in mehak, surov in nežen, krepak in zdelan, samogolten in dobrodušen, dober in slab – kakor si ga ogledaš. Pa kadar mrjó ti ljudje – jaz sem jih že videl mreti – smrti se ne boje!